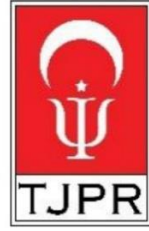

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Sayı: 4 • Aralık 2021 • 155-209
Issue: 4 • December 2021 • 155-209

**Türk Din Psikolojisinin Kurucusu:
Bedi Ziya Egemen Üzerine Biyografik Bir Araştırma**

Founder of Turkish Psychology of Religion:
A Biographical Research on Bedi Ziya Egemen

Mustafa Koç

Prof. Dr.
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Din Psikolojisi Ana Bilim Dalı
E-posta: mustafa.koc@ogu.edu.tr
Orcid: 0000-0003-1299-7963
Eskişehir / Türkiye

Professor
Eskişehir Osmangazi University
Faculty of Theology
Department of Psychology of Religion
E-mail: mustafa.koc@ogu.edu.tr
Orcid: 0000-0003-1299-7963
Eskişehir / Turkey

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Makale Türü • Article Type Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received 16 Kasım 2021 • 16 November 2021
Kabul Tarihi • Accepted 08 Aralık 2021 • 08 December 2021

Ö z e t

Din psikolojisi alanında bilimsel araştırma yapan ve akademik metin üreten alan aktörüne akademisyen ‘din psikoloğu’ denir. Bu makalede, Türkiye’de din psikolojisi alanında yapılan bilimsel çalışmaları başlatarak ilk akademisyen din psikoloğu olan Bedi Ziya Egemen’in (a) akademik hayatı, (b) özel ilgi alanları, (c) akademik çalışmaları, (d) lisans dersleri, (e) yönettiği lisansüstü tezleri ve (f) Türk din psikolojisi çalışmaları ve alan tarihindeki yeri üzerine uzman katılımcıların (n=13) kişisel düşüncelerine yer verilmiştir. Sonuç olarak makalede; (i)-akademik hayatına ilişkin Egemen’in 25 yaşında Frankfurt Main Pedagoji Akademisinde yüksek lisans eğitimini bitirdiği; 29 yaşında Ludwig Üniversitesinde doktora eğitimini tamamlayarak 34 yaşında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde pedagoji bilim dalında ‘doçent’; 45 yaşında ise Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde din psikolojisi bilim dalında ‘profesör’ unvanlarını aldı; Ankara Üniversitesi Eğitim (Bilimleri) Fakültesinde öğretim üyesi olarak çalışırken 69 yaşında kalp krizi sonucunda öldüğü; dolayısıyla toplamda 28 yıl Ankara Üniversitesinde akademisyenlik yaptığı; din psikolojisi dersini okutmak üzere ek ücretle görev yaptığı Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 1953 yılında profesör olduğu ve eğitim fakültesine geçiş yaptığı 1967 yılına kadar, yaklaşık 17 yıl Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde akademisyenlik yaptığı; (ii) ‘(a) pedagoji, (b) eğitim felsefesi, (c) ahlak eğitimi, (d) ahlak felsefesi, (e) psikoloji, (f) din psikolojisi, (g) İslam düşüncesi, (h) ölüm psikolojisi’ gibi özel ilgi alanları (n=8) olduğu; (iii)-Türk din psikolojisi tarihindeki bağlamsal konumu olarak Egemen’in Türk din psikolojisinin kurulması ve tanınması sürecini kapsayan ilk dönem [1949-1979] içerisinde, Türk üniversitelerinde yer alan din psikolojisi biliminin kurucusu olarak değerlendirilebileceği; (iv)-toplam olarak dikkate değer düzeyde (n=64) çalışmaları/ eserleri bulunan Egemen’in yayınlarının ürün çeşitliliğine göre bakıldığında ise en çok popüler içerikli yazılarının (n=50) olduğu, bunu da sırasıyla makalelerinin (n=7) ve kitaplarının (n=4) izlediği; (v)-lisans düzeyinde uzmanlık alanı başta olmak üzere ilgili yan alanları da kapsayan zorunlu (n=4) dersler verdiği; (vi)-Egemen’in öğretim üyeliği boyunca yönettiği lisansüstü tezleri bakıldığında, arşiv bilgisi yetersizliği sebebiyle sadece bir doktora tezini (n=1) yönettiği saptanmıştır.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Din psikolojisi • Biyografik çalışma • Din psikoloğu
Bedi Ziya Egemen • Bilim tarihi • Literatür

A b s t r a c t

The field actor who conducts scientific research and produces academic texts in the field of psychology of religion is called academician 'psychologist of religion'. The first academical psychologist of religion, to initiate scientific studies on the psychology of religion in Turkey, Bedi Ziya Egemen's (a) academic life, (b) special interests, (c) academic studies, (d) undergraduate courses, (e) supervised graduate theses and (f) the personal thoughts of the expert participants (n=13) on Turkish psychology of religion studies and his place in the history of the field are given place in this article. In conclusion of the article, it has been determined that; (i)-Egemen graduated from the Frankfurt Main Pedagogical Academy at the age of 25; completed his doctoral studies at Ludwig University at the age of 29, and at the age of 34, received the title of "associate professor" in the field of pedagogy at the Faculty of Language, History and Geography of Ankara University; at the age of 45, received the title of 'professor' in the psychology of religion at Ankara University, Faculty of Theology; died at the age of 69 as a result of a heart attack while working as a faculty member at the Faculty of Education at Ankara University. Therefore, he worked as an academician at Ankara University for 28 years in total; he became a professor in 1953 at Ankara University Faculty of Theology, where he worked for an additional fee to teach the psychology of religion course; worked as an academician at Ankara University Faculty of Theology for about 17 years until 1967, when he transferred to the Faculty of Education; (ii)-he has special interests such as '(a) pedagogy, (b) philosophy of education, (c) moral education, (d) moral philosophy, (e) psychology, (f) psychology of religion, (g) Islamic thought, (h) psychology of death' (n=8); (iii)-he can be evaluated as the founder of the psychology of religion in Turkish universities in the first period [1949-1979], which included the establishment and recognition of Turkish psychology of religion as the contextual position in the history of Turkish psychology of religion; (iv)-according to the product variety of the publications by Egemen, whose works are at a considerable level (n=64) in total, it is seen that he wrote mostly popular articles (n=50) and these were followed by articles (n=7) and books (n=4) respectively; (v)-gave compulsory lectures (n=4) at the undergraduate level, including the field of specialization, and related subfields; (vi)-in Egemen's academic life, he supervised only one doctoral dissertation (n=1) because of the lack of archival information.

K e y w o r d s

Psychology of religion • Biographical study • Psychologist of religion
Bedi Ziya Egemen • History of science • Literature

Giriş

Din psikolojisi, bireylerin kutsal kabul ettikleri aşkın varlıkla kurdukları ilişki çerçevesinde ortaya koydukları her türlü söylemleri ve eylemleri, psikolojinin kullandığı metodolojiyle araştıran bir bilim dalıdır. Bireylerin ruhsal yaşantıları ve davranışları içerisinde ortaya çıkan dinsel olgular, din psikolojisinin temel ilgi alanıdır. Özellikle bireylerin yaşadıkları dindarlık formlarını çözümlenmeye odaklanmış olması bakımından din psikolojisinin kendine özgü bir konu ve alan spektrumu vardır. Bu bağlamda, bireylerin dinsel yaşamlarını oluşum, yapı, gelişim şartları ve süreçlerinin yanı sıra sonuçları ve etkileri açısından da ele alan bir bilim dalı olarak din psikolojisi, din olgusunun birey bilincindeki yapılanmasını, ruhsal deneyim ve davranış olarak kendini ifade ediş biçimini çok çeşitli yönleriyle betimlemeye çalışır. Dindar bireyi, psikolojik perspektiften anlama ve çözümlenme çabası içerisinde olan din psikolojisi, kendine özgü bir bakış açısıyla diğer din bilimlerinden ayrılır (Hökelekli, 2010: 4).

Bilim dalı olarak din psikolojisinin birey ve din ilişkisine yönelik yaptığı bilimsel araştırmalar, alan kuramları ve analizlerin yanı sıra materyal toplamak için kullanılan çeşitli yöntemlerin uygulanmaya konulmasıyla gerçekleşir. Ampirik bir metodolojiyle de araştırmalar yapan din psikolojisi alanında elde edilen bilimsel sonuçlar, olanaklar kapsamında gözlemlenebilir ve ölçülebilir verilerle desteklenir. Bunlar, araştırmanın daha ilk aşamasında ortaya konulan kuramsal çerçeveye bağlı olarak yorumlanıp analiz edilirler. Bu bağlamda, zaman zaman daha önce ortaya konulmuş belirli bir teoriden yola çıkılarak ileri sürülen varsayımları ve hipotezleri doğrulamaya çalışan bilimsel kurallara uygun alan tarihine yön veren önemli araştırmalar yapılmıştır (Holm, 2001: 72-73).

Din psikolojisinin alan tarihine bakıldığında, özellikle son dönemlerde dikkate değer olumlu gelişmeler olduğu görülür. Din psikolojisi alanında değişik konuları kapsayan çok sayıda nitelikli ampirik araştırmalar yayımlandığının altını çizen Argyle'ye (1999) göre, doğal olarak bu arada dinsel olayların görünümünde de, yeni dinsel mezhep ve kült hareketlerinin ortaya çıkışı gibi birtakım değişimler meydana gelmiştir. Psikoloji alanında da, din psikolojisini ilgilendiren bazı değişim ve gelişmeler gözlenmiştir. Ne yazık ki şimdiye kadar din psikolojisi, genel psikolojinin sırtından geçinen 'parazit bir bilim dalı' eğiliminde olma görünümü verdiğini düşünen Argyle'ye (1999) göre, artık din psikolojisi araştırmalarından elde edilen ve psikolojinin diğer alanlarında araştırma yapan psikologları da genel olarak ilgilendiren bulgulara bakıldığında, bu durumun tersine döndüğünü söylemek mümkündür. Örneğin; sosyal

psikologlar, dinsel mezhep ve bu mezheplerin din değiştirme yöntemlerine, bilişsel psikologlar ise dinsel deneyime giderek daha fazla ilgi göstermeye başlamışlardır (Argyle, 1999: 195).

On dokuzuncu yüzyılın başlarında Batı'da ayrı bir bilim dalı biçiminde gelişmeye başlayan din psikolojisinin kurucusu olarak W. James kabul edilir. Bunun yanı sıra G. Allport, S. Freud, C. G. Jung, A. Maslow, E. Fromm ve V. Frankl gibi modern psikoloji tarihinde isim yapmış olan önemli psikologların, aynı zamanda din konusuna yönelik düşüncelerini kapsayan çalışmaları da olmuştur. Alan tarihine Türk din psikolojisi perspektifinden bakıldığında ise ilk olarak 1949 yılında açılan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin akademik programlarında yer alan din psikolojisi çalışmaları, bugüne (2021) kadar da varlığını yükselterek sürdürmüştür. Dolayısıyla Bedi Ziya Egemen, Osman Pazarlı ve Neda Armaner tarafından yazılan alanı tanıtan ilk ders kitapları, bu alandaki sonraki dönem çalışmaları için yönlendirici olmuştur (Hökelekli, 2010: 20; ayrıca güncel tematik bir Türkçe literatür örneği için bkz. Abay, 2020a: 181-218; Abay, 2020b: 161-220; Abay, 2021a: 91-113; Abay, 2021b).

Yukarıda da görüldüğü üzere her bilim dalı gibi din psikolojisinin de ortaya çıktığı bir coğrafyanın yanı sıra kurucu aktörleri ve aktörlerin yaptığı ilk çalışmalar sonucunda ortaya çıkan kurucu metinleri vardır. Din psikolojisinin tarihsel gelişimi içerisinde bilimsel araştırma yapan ve akademik metin üreten alan aktörüne 'din psikoloğu' denir. Din psikoloğu Ok'un (2006) yaklaşımına göre, din psikolojisi aktivite sistemi bağlamında bu alanda akademik aktiviteler gerçekleştiren bir özne vardır ve bu "din psikoloğu" olarak belirlenmiştir. Bu öznenin üzerinde çalıştığı bir nesne vardır ve bu da bireyin dinsel davranışlarıdır ya da anlam-yapma eylemidir. Bir alan öznesi olarak din psikoloğu, bu nesne üzerinde çeşitli bilimsel paradigmlar ve metodolojiler kullanarak bilimsel işlemler yapar. Bir işin din psikologları tarafından başarılı bir sonuca ulaştırılabilmesi için onların takip etmeleri gereken ortak bir metodoloji vardır. Bu arada din psikoloğu, bulgular oluşturmaya içeren bilimsel aktivitelerini genellikle tek başına yapmaz. Diğer yakın disiplinlerde çalışan meslektaşları da zaman zaman onun çalışmalarına bilimsel katkılarda bulunabilir. Sonuçta din psikoloğu, bireylerin anlam-yapma davranışları üzerine açıklayıcı, yordayıcı veya betimleyici bulgular sağlamaya çalışır.

Ayrıca din psikolojisi aktivite sisteminin üzerinde yer aldığı belirli bağlamlar veya ortamlar bulunur. Bunlar da küçükten büyüğe sıralandığında bir kurum olarak üniversitelerin ilahiyat fakülteleri, bir politik birim olarak Türkiye ve uluslararasılığı temsil eden diğer uluslar olarak be-

lirlenebilir. Son olarak eklenmesi gereken bir başka faktör de din psikolojisinin geçirdiği tarihsel süreçtir. Dolayısıyla alan tarihi kapsamında din psikolojisi aktivitesi, sözü edilen bu etkileşimdeki bütünü kendisi olarak düşünölmelidir (Ok, 2006: 441-442).

Bu makalenin amacı, din psikolojisi bilim dalında Türkiye'deki bir ilahiyat fakötesinde öğretim üyesi olarak ilk çalışan akademisyen Bedi Ziya Egemen (Prof. Dr.) üzerine biyografik bir çalışma yaparak Türk din psikolojisi tarihi ve literatürüne biyo-bibliyografik bir katkı sağlamaktır. Bilim tarihi çalışmaları bağlamında hangi bilim dalı olursa olsun alan aktörlerinin akademik yaşam ve ürünlerine dayalı yapılan biyo-bibliyografik araştırmalar, ilgili bilim dalının alan tarihinde yadsınamaz bir öneme ve değere sahiptir. Ancak ne yazık ki, genelde Türk teoloji veya din bilimleri çalışmalarına, özelde ise Türk din psikolojisi araştırmalarına baktığında, biyo-bibliyografik çalışma geleneğinin henüz yeterli düzeyde oluşmadığı görölmektedir. Bu bağlamda özellikle son dönemde çeşitli üniversitelerin ilahiyat fakötelereinden emekli olan akademisyen öğretim üyeleri üzerine yapılan biyografik çalışmaların yetersizliği dikkati çekmektedir (örnek çalışmalar için bkz. Durmuş, 2003: 145-168; Alkan, 2010: 9-19). şu ana kadar ki din bilimleri özelinde Türk din psikolojisi tarihi ve literatüründe yapılan biyografik çalışmalar ise din psikoloğu Koç'un çalışmalarıyla sınırlı kalmıştır (bkz. Koç, 2010: 187-210; Koç, 2011a: 227-246; Koç, 2011b: 265-285; Koç, 2012: 327-340; Koç, 2015: 301-330; Koç, 2018a: 213-259; Koç, 2018b: 65-126; Koç, 2020: 13-74; Koç, 2021: 161-221).

Kullanılan yöntembilim kapsamında nitel metodoloji üzerine kurulan bu araştırmada, nitel araştırma tekniği olarak "biyografik araştırma" temeline dayalı 'biyografik anlatı görüşmesi' kullanılmıştır (Roberts, 2002; Rosenthal, 2004). Biyografik araştırmalar, özellikle davranış bilimlerinde kullanılan ve öznelere deneyimlerini ve üretimlerini merkeze alarak bu deneyimlerin psiko-sosyo-antropolojik boyutları arasında dönemsel bağlantı kuran nitel değerelendirme ve veri toplama yöntemlerini kapsamaktadır (Güvercin, 2015: 172-173). Dolayısıyla bu çalışmayla, Türk din psikolojisi tarihinde önemli bir yeri olan Bedi Ziya Egemen'in öncelikle kişisel akademik üretim ve alan uzmanlarının (n=13) görüşlerine dayalı anlatıların, sosyal ve kültürel örüntüleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, akademik deneyimlerinin ve üretimlerinin bilimsel içerikli dönemsel açıdan kültürel ve sosyal anlamlarına 'yarı-saydam pencere' açıp Türk din psikolojisi tarihindeki bağlamsal yerine ilişkin betimsel analizlerin yapılması hedeflenmiştir.

Ayrıca bu çalışmada, nitel veri toplama teknikleri olarak da (i) “yapılandırılmış görüşme” tekniği kullanılarak akademisyen din psikoloğu kimliğiyle Türkiye’deki çeşitli üniversitelerde din psikolojisi bilim dalındaki alan içi (n=12) ve alan dışı (n=1) çalışan ve/veya emekli olan uzmanlarla röportaj yapılmış; (ii) “belgesel tarama” tekniği kullanılarak da Egemen’e ait her türlü akademik ürün çeşitleri toplanıp bu araştırmaya özgü bir yaklaşımla sınıflandırılarak listelenmiştir (Karasar, 2016: 210-220, 229-231). Egemen üzerine yapılan Türkçe biyografik araştırmalara bakıldığında, Miser (2017) tarafından bir çalışma yapıldığı saptanmıştır (Miser, 2017: 255-276). Bu makaledeki Egemen’e ilişkin biyografik veri kullanımında, araştırmacının kişisel arşiv taraması çalışmasının yanı sıra adı geçen bu çalışma da temel alınmıştır (Miser, 2017). Bu bağlamda söz konusu kaynağa atıf yapılarak Egemen’in çeşitli konulardaki görüşleri trnak (“...”) içerisinde gösterilmiştir.

Makalenin sınırlılıkları bağlamında ise bu araştırma, kronolojik olarak Egemen’in doğum yılı (1908) ile ölüm yılı (1967) arasındaki zaman dilimiyle sınırlandırılmıştır. Ayrıca yine bu araştırmadaki katılımcı (n=13) görüşlerine yer veren röportajlar ise yüz yüze, yazılı olarak ve/veya on-line ses kaydının çözümlenmesi biçiminde yapılmıştır. Bu çalışmanın konusuna ilişkin görüş bildiren alan içi (n=12) katılımcılar, Türkiye’nin çeşitli üniversitelerindeki din psikolojisi bilim dallarında aktif olarak çalışan ve/veya bu bilim dalından emekli olan akademisyen din psikologları; alan dışı (n=1) katılımcı ise Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Temel İslam Bilimleri Bölümünden emekli olan öğretim üyesidir. Röportaj sürecinde bazı katılımcıların bazı sorulara bilgi yetersizliği sebebiyle cevap vermedikleri görülmüştür. Bu sebeple ilgili katılımcıların bu durumları, araştırmanın bulgular bölümünde dikkate alınmamıştır. Bunun yanı sıra din psikolojisi araştırmaları etik kuralları gereğince katılımcı görüşlerine yer verilirken öncelikle katılımcı bilgileri, ‘cinsiyet/yaş=[C/Y]’ şeklinde kodlanarak verilmiştir.

a. Akademik Hayatı

Egemen, 21 Şubat 1908 yılında bugünkü coğrafi sınırlar kapsamında yer alan Makedonya’nın doğusundaki Bulgaristan sınırına yakın bir bölgede yer alan Radovişe kasabasında doğmuştur. Kasabanın Türk nüfusunun büyük bir bölümü ise 1912-1913 Balkan Savaşları sonrasında Anadolu’ya göç etmiştir. İzmir’in Karşıyaka ilçesinde bulunan Alay Bey Mahallesi nüfusuna kayıtlı olarak görünen Egemen’in ailesinin göç ederek buraya yerleştiği söylenebilir. Ayrıca bu bilgilerin yer aldığı nüfus cüzdanının Manisa’dan alındığı görülmektedir. Dolayısıyla Egemen’in

ailesiyle birlikte veya tek başına bir dönem Manisa’da yaşadığı da söylenebilir. Sözü edilen nüfus cüzdanı bilgilerine göre annesinin adı Saadet, babasının adı ise Ahmet Ziyaettin’dir. Kendi adı Mehmet Bedi olan Egemen’in ölümünden sonra düzenlenen 04.10.1967 tarihli sigorta belgesinde ise adı “Mehmet Bedi Egemen” olarak geçmektedir. Bu kişisel demografik bilgilere bakıldığında, akademik meslek yaşamında, tam olarak nüfusa kayıtlı olan adını değil de babasının adıyla birlikte oluşan karma bir isim kullanan Egemen’in akademik çevrelerde de bu isimle tanındığı söylenebilir.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğüne 20 Nisan 1938 tarihinde verdiği resmi bir dilekçede, kendisi için “iki garp lisanına vakıf” ifadesi yer almaktadır. Bu dilekçeden de Egemen’in, iki Batı dili bildiği anlaşılmaktadır. Bunlardan birincisinin, lisansüstü eğitimde kullandığı Almanca, diğerinin de Fransızca olduğu özlük dosyalarında görülmektedir.

Egemen’in akademik yaşamına ilişkin çalıştığı fakültelerdeki özlük dosyalarına bakıldığında, lisans ve öncesi öğrenimine ilişkin bilgi olmadığı görülmektedir. Lisansüstü öğrenim bilgilerine ilişkin belgelere göre yüksek lisans öğrenimini Almanya’daki Goethe Üniversitesi olarak bilinen Frankfurt Main Pedagoji Akademisinde tamamlayan Egemen, doktora öğrenimini de yine bir Alman üniversitesi olan Ludwig Üniversitesinde 06 Aralık 1937 tarihinde bitirmiştir. Giessen kentinde bulunan bu üniversite ise Almanların en eski üniversitelerinden biridir.

Almanya’da 1937 yılının Aralık ayında doktorasını tamamlayan Egemen, Türkiye’ye döndükten sonra 1938 yılının ilk ayları içinde Ankara’daki Tapu Kadastro Genel Müdürlüğünde şef ve çevirmen olarak çalışma yaşamına başlamıştır. Burada yaklaşık 1 yıl görev yaptıktan sonra Egemen, Kültür Bakanlığı Yüksek Öğretim Genel Direktörlüğünün 10 Mart 1939 gün ve 246 sayılı kararnamesiyle Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Okulunda Almanca öğretmenliğine kurumlar arası geçiş yapmıştır. Adı geçen bu kurumda da yaklaşık 2 yıl Almanca öğretmenliği yapan Egemen, 1942 yılının sonunda Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine doçent olarak naklen geçiş yapmıştır. Ancak Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Okulundaki Almanca öğretmenliği görevini bu fakülteye geçtikten sonra da ek görev olarak 2 yıl daha sürdürmüştür.

Öte yandan Egemen, 24 Kasım 1942 tarihinde “Yeni bir terbiye ilminin imkân ve hudutları” konulu doçentlik tezini ve doçentlik tezinin bir parçası olarak “Bugünkü okulda ahlâk eğitiminin şartları” üzerine sözlü sunumunu Prof. Dr. O Lacombe, Prof. Dr. İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Prof. Dr. W. Ruben’den oluşan jüri önünde yaparak başarıyla tamamlamıştır (DTCF Dergisi, 1943’den akt. Miser, 2017: 259-261).

Almanya’da pedagoji doktorası yapmış olan Egemen, doktorasını tamamladıktan yaklaşık 5 yıl sonra eğitimine uygun bir iş yaşamına geçiş yapabilmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı Yüksek Eğitim Genel Müdürlüğü’nün 31 Aralık 1942 gün ve 636 sayılı kararnamesiyle Siyasal Bilgiler Okulundaki Almanca öğretmenliğinden Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesindeki pedagoji doçentliğine atanmıştır. Yaklaşık olarak 10 yıl doçent unvanı ve kadrosuyla bu bilim dalında görev yapmıştır. Adı geçen bu fakültede görev yaptığı sırada, kronik yüksek tansiyon hastalığı nedeniyle sağlığı bozulduğu için 1947 yılının başlarında, çalıştığı kuruma “...müptelâ olduğum had hipertansiyon illeti 1946-47 öğretim yılında arka arkaya üç ayrı hastaneye yatmamı ve tedavi edilmemi zaruri kıldı...” diye başlayıp devam eden resmi bir dilekçe vermiştir. Sözü edilen bu dilekçesinde, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinden aldığı raporlar uyarınca deniz kenarında ve rakımı düşük bir şehirde çalışmayı isteyerek akademik kadrosuyla birlikte bir süreliğine İstanbul Üniversitesine naklen geçiş yapmasına izin verilmesini istemiştir. Bunun üzerine Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi profesörler kurulu da 25 sayılı kararı ile pedagoji doçenti olan Egemen’in İstanbul Üniversitesine 2 yıllığına kadrosuyla birlikte naklini uygun bulmuştur. Bu yer değiştirme kararının uygulanıp uygulanmadığına ilişkin bir arşiv verisine ulaşamamıştır. Şayet uygulanmışsa, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesindeki görev süresinin 2 yılını İstanbul Üniversitesinde geçirdiği söylenebilir.

Egemen’in akademik çalışma yaşamında, bu makaleye konu olmasını gerektiren önemli kurumlardan biri de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesidir. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde açık bulunan doçentlik kadrosuna, “din psikolojisi” dersini okutmak üzere Ankara Üniversitesi Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesinden “...bu alanda iktidar ve liyakati müsellemler...” ifadesiyle alanında uzman bir öğretim üyesi isteğinde bulunulmuştur. Bu isteği karşılamak üzere Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi ile İlahiyat Fakültesi profesörlerinin birlikte katıldığı Profesörler Kurulu’nun 13 Nisan 1950 tarihli oturumunda, Egemen’in bu kadroya tayini uygun görülmüştür.

Akademik çalışma yaşamının en uzun süresini Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde sürdüren Egemen, din psikolojisi dersini okutmak üzere ek ücretle görev yaptığı bu fakültede, Profesörler Kurulu ve Senatonun önerisiyle Cumhurbaşkanı, Başvekil ve Milli Eğitim Bakanı’nın 06 Nisan 1953 tarihli üçlü kararnemeleriyle din psikolojisi profesörlüğüne atanmıştır.

Egemen'in akademik çalışma yaşamındaki son görev yeri ise Ankara Üniversitesi Eğitim (Bilimleri) Fakültesidir. Bu bağlamda, Ankara Üniversitesi Senatosu, 31 Mart 1964 gün ve 2718 sayılı kararıyla eğitim fakültesi kurulmasına karar vererek bu kararı uygulamak amacıyla da yine senato tarafından 6 öğretim üyesi görevlendirilmiştir. Ankara Üniversitesi Eğitim (Bilimleri) Fakültesinin 6 kişilik kurucu kadrosundaki öğretim üyelerinden birisi de Bedi Ziya Egemen'dir. Eğitim (Bilimleri) Fakültesinin kurulduğu bu dönemde Egemen, Türk üniversitelerinde görev yapan iki pedagoji öğretim üyesinden birisidir (Topçuoğlu, 1968'den akt. Misyer, 2017: 263). Dolayısıyla adı geçen bu fakültenin kurumsal tarihinde, bir eğitim fakültesi kimliğini kazanmasında etkili olan iki öğretim üyesinden birisi olmuştur.

Fakülte kurucuları, profesörler kurulu olarak ilk toplantısını, 8 Temmuz 1965 tarihinde, dönemin rektörü Prof. Dr. İhsan Doğramacı başkanlığında yapmıştır. Fakülte dekanının ve kurul üyelerinin seçildiği bu toplantıda, Egemen'e de Fakülte Yönetim Kurulu üyeliği görevi verilmiştir. Fakülte kurucularının yaklaşık bir ay sonra, 5 Ağustos 1965 tarihinde yaptığı Genel Kurul toplantısında da Egemen'e, birinci sınıfların lisans programında bulunan iki pedagoji dersini, "eğitim bilimlerine giriş" ile "eğitim ve öğretim tarihi" derslerini okutma görevi verilmiştir (Miser, 2016). Kurucular kurulu üyesi olarak fakültede ek görevlendirmeyle bulunduğu dönemde, ders okutmanın yanı sıra çeşitli idari görevler de üstlenmiştir. Örneğin; fakültenin kuruluş döneminden bu yana akademik yapısında yer alan "Eğitim Psikolojisi Kürüsü" nün ilk yöneticisi olmuştur. Konuyla ilgili fakülte arşivine bakıldığında ise "... fakültemizin akademik kuruluş çalışmalarıyla ilgili olarak Almanya ve İsviçre'deki üniversitelere merbut eğitim departmanları, enstitüleri ve fakülteleri hakkında tamamlayıcı bilgi ve doküman sağlamak üzere..." adı geçen ülkelere akademik-inceleme gezisi yapmakla görevlendirilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilen 779 sayılı fakülte kadro yasası 9 Ağustos 1966 günü Resmi Gazete'de yayınlanıp 1967 yılının Mart ayında yürürlüğe girdikten sonra Prof. Dr. Bedi Ziya Egemen, ek görevle hizmet verdiği Ankara Üniversitesi Eğitim (Bilimleri) Fakültesinin kadrosuna geçmiştir. Eğitim Fakültesi Dekanlığının, "... İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Bedi Ziya Egemen'in, Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Kürsüsü profesörlüğüne naklen tayini hususunda..." şeklindeki 06.04.1967 tarih ve 197 sayılı yazısıyla yaptığı teklif, ilgili fakültelerin profesörler kurulları kararları uyarınca Ankara Üniversitesi Senatosu'nun 3491 sayılı kararıyla uygun görülmüştür. Böylece, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesindeki din psikolojisi profesörlü-

ğünden Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesindeki eğitim bilimleri profesörlüğüne Milli Eğitim Bakanının 05.05.1967 tarihli onamıyla naklen atanan Egemen, 01.06.1967 tarihinde yeni görevine başlamıştır. Egemen, bu fakültenin asıl kadrosunda görev alan ikinci öğretim üyesi ve ilk pedagoğdur.

Egemen, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde görev yaptığı 17 yıl içinde iki kez de bu fakültenin dekanlık görevini üstlenmiştir. Prof. Dr. Mehmet Karasan'ın milletvekili seçilmesiyle boşalan dekanlık için 10.05.1954 tarihinde profesörler kurulunda seçim yapılarak seçimi kazanan Egemen, aynı gün dekanlık görevine başlamıştır. Dekanlık görevini yaklaşık 15 ay sürdüren Egemen, bu görevinden istifaya zorlandığını belirttiği 22.08.1955 tarihli dilekçesiyle görevinden ayrılmıştır. İlk dekanlık görevinden yaklaşık 4 yıl sonra, bu kez Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dekanı Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken'in istifası üzerine fakülte profesörler kurulunca yapılan dekanlık seçimini kazanan Egemen, ikinci kez bu görevi üstlenmiştir. Ancak ikinci dekanlık görev süresi daha kısa süren Egemen, 23.06.1960 tarihinde bu görevinden istifa etmiştir.

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin profesörler kurulunun seçimiyle dekanlık makama gelmesine karşın her iki dekanlık görevinden de, o dönemin yasal kurallarına göre 2 yıl olan normal görev süresini doldurmadan istifa ederek ayrıldığı görülmektedir. Egemen üzerine biyografik araştırma yapan Miser'e (2017) göre, Egemen'in ilk dekanlık istifasında, fakültedeki durumdan ve olaylardan dolayı zorunlu olarak istifa ettiğini belirtmesine karşın ikinci dekanlık görevinden niçin istifa ettiği belli değildir. Egemen'in dekanlık görevinden ikinci istifasının, istifadan yaklaşık 15 gün sonra gelen 'üniversite öğretim üyeliği mesleğinden çıkarılma' cezasıyla ilişkili olabileceği düşünülebilir.

Milliyet Gazetesi'nin 06.07.1960 tarihli ulusal haberine göre, '...İlahiyat Fakültesi profesörlerinden Bedi Ziya Egemen, Ankara Üniversitesi Senatosunun bir kararıyla üniversite öğretim üyeliği mesleğinden çıkarılmış ve akademik unvanı kaldırılmıştır...' Egemen'in özlük dosyasında bulunan 12 Temmuz 1960 tarihli bir belgede de "...Fakültemiz profesörlerinden Bedi Ziya Egemen'in öğretim üyeliği mesleğinden çıkarılması ve unvanlarının alınması hakkındaki senato kararı kendisine tebliğ edilmiştir..." denilmektedir. Egemen'in ise 9 Temmuz 1960 tarihli alındı belgesini "...İlahiyat Fakültesi dekanlığının 08.07.1960 tarih ve 726 sayılı yazısına bağlı senato kararıyla rektörlük yazısını aldım..." diye yazıp imzaladığı görülmektedir.

Egemen hakkında, olumsuz bazı kişisel alışkanlıkları bulunduğu ve 27 Mayıs 1960 askeri darbesi öncesinde üniversitede meydana gelen

öğrenci olayları sırasında öğrencilere karşı Demokrat Parti yanlısı siyasi davranışlar sergilediği iddiaları nedeniyle soruşturma açılmıştır. Ankara Üniversitesi Yönetim Kurulunun 01 Haziran 1960 tarih ve 689 sayılı kararıyla hakkında disiplin soruşturması açılan Egemen'in bu soruşturma sonucunda, kendisine öğretim üyeliği mesleğinden çıkarılma ve unvanlarının alınması cezası verilmiştir. Konuya ilişkin Milliyet Gazetesinin 08.10.1962 tarihli bir ulusal haberinde, '...senatonun aldığı bu karar Danıştay tarafından iptal edilmiştir...' bilgisinin yer aldığı görülmektedir. Konuya ilişkin hukuksal sonuca bakıldığında ise gerçekten de Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulu'nun 22 Haziran 1962 gün ve 962/428 sayılı kararıyla Egemen hakkında verilen cezalar, iptal edilerek yeniden akademisyenlik görevine geri döndüğü saptanmıştır.

Egemen'in akademik yaşamı boyunca üniversite senatörlükleri ve kürsü yöneticilikleri de bulunmaktadır. Bu kapsamda, Egemen'in Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde görev yaptığı süre içinde 2 kez üniversite senatosunda fakültesini temsil ettiği görülmektedir. Fakültenin profesörler kurulu tarafından ilk olarak 21 Ekim 1955 tarihinde, ikinci olarak da 03 Kasım 1964 tarihinde senatör olarak görevlendirilen Egemen'in Eğitim (Bilimleri) Fakültesinin kurucusu olarak görevlendirildiği dönemde de, bu görevlendirmeyi yapan senatonun bir üyesi olduğu görülmektedir. Bu görevlerinin yanı sıra Egemen, İlahiyat Fakültesinde görev yaptığı süre içinde 2 kez de kürsü yöneticisi olarak görevlendirilmiştir. Dolayısıyla Fakülte profesörler kurulu tarafından 02 Şubat 1954 tarihinde "Din Psikolojisi ve Pedagoji Kürsüsü" yöneticisi olarak; 18.11.1959 tarihinde de "Dinler Tarihi Kürsüsü" yöneticisi olarak görevlendirildiği görülmektedir. Ayrıca Eğitim (Bilimleri) Fakültesi kurucularından biri olarak ek görevli olduğu dönemde de, "Eğitim Psikolojisi Kürsüsü" nün yöneticiliğini üstlenmiştir.

Akademik yaşamı boyunca yurtdışıyla yoğun bir etkileşim içinde olduğu görülen Egemen'in, pek çok uluslararası toplantıda Milli Eğitim Bakanlığını veya fakültesini temsil ettiği görülmektedir. Örneğin; 1953 ve 1954 yıllarında her yıl Cenevre'de toplanan Milletlerarası Maarif ve Terbiye Kongresine, 1954 yılında Uruguay'ın Montevideo şehrinde toplanan 8. Unesco Genel Konferansına Milli Eğitim Bakanlığını temsil eden katılmıştır. Bunların dışında 1953 yılında Belçika Gond'da toplanan 1. Uluslararası Pedagojik İlimler Üniversite Öğretimi Kongresine; 1954 yılında Hamburg'da toplanan Unesco Pedagoji Enstitüsünün Milletlerarası Konferansına; 1956 yılında Amsterdam'da toplanan Uluslararası Sosyoloji Derneği Kongresine katılmıştır. 1957 yılında Hannover Yüksek Teknik Okulu Yabancı Bilimler Enstitüsüne konferanslar vermek üzere giden Egemen, 1959 yılında Unesco'nun eğitimciler için seyahat

bursları programı kapsamında Türkiye'ye ayırdığı üç burstan birini kullanarak 1963 yılında 6 ay süreyle Avusturya ve Almanya'da mesleki incelemelerde bulunmak üzere yurtdışına gitmiştir.

Öte yandan Resmi Gazete'nin 06 Temmuz 1956 tarihli sayısına bakıldığında, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesine bağlı olarak Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam İlimleri Enstitüsü kurulduğu görülmektedir. İslam dini üzerine çeşitli konularda araştırmalar ve derlemeler yaparak sonuçlarını yayımlamak amacıyla kurulan bu enstitü, yayım işlevini yerine getirmek için 1959 yılında İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisini çıkarmaya başlamıştır. Bu derginin 1959 tarihli 1. sayısının iç kapağında yer alan bilgiler incelendiğinde ise Bedî Ziya Egemen'in o dönemde bu enstitünün müdürü olduğu da görülmektedir. Ancak bu görevin başlama ve bitiş tarihlerine ilişkin ayrıca bir bilgiye rastlanmamıştır (Misyer, 2017: 261-266).

12 Mayıs 1951 tarihinden başlayarak Unesco Türkiye Milli Komisyonu üyeliği ve başkan vekilliği yapan Egemen'in üyelik görevi, 18 Haziran 1955 ile 01 Ağustos 1957 tarihleri arasındaki dönem dışında 20 Ağustos 1960 tarihine kadar sürmüştür. Ayrıca Egemen, 1949 yılında toplanan IV. 1953 yılında toplanan V. ve 1957 yılında toplanan VI. Milli Eğitim Şuralarına da bilim üyesi olarak katılmıştır. Egemen'in meslek yaşamında üstlendiği saptanan görevlerden biri de, 23-29 Nisan 1951 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ve Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Birliği öncülüğünde gerçekleştirilen din bilgisi derslerinin tekrar ortaokul ve öğretmen okulları programlarında yer almasında etkili olan Ahlâk Terbiyesi Kongresinin ilim heyeti üyeliğidir. Özlük dosyalarındaki (1967) bilgilere göre Egemen, 1955 yılında da Milletlerarası Terbiye İlmi Dergisinin yazı kadrosuna seçilmiştir (MEB, 1949, 1953, 1957; Unesco Türkiye Milli Komisyonu, 2017; Kamer & Alabaş 2017'dan akt. Misyer, 2017: 266).

Kişisel sağlık problemlerine ilişkin olarak 1947 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi dekanlığına verdiği resmi bir dilekçede "...en büyüğü 6 yaşında olan 4 çocuğu..." olduğunu belirten Egemen, yabancı dil olarak Almanca ve Fransızca bilmektedir. Evli ve dört çocuk babası olarak kronik yüksek tansiyon hastası olan Egemen, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesinin asıl kadrosunda göreve başladıktan 1 ay sonra geçirdiği bir kalp krizi sonunda 59 yaşında (01 Temmuz 1967) ölmüştür (görsel için ayrıca bkz. Ek-1).

b. Özel İlgi Alanları

Egemen'in akademik çalışmalarındaki özel ilgi alanları '(i) pedagoji, (ii) eğitim felsefesi, (iii) ahlak eğitimi, (iv) ahlak felsefesi, (v) psikoloji, (vi) din psikolojisi, (vii) İslam düşüncesi ve (viii) ölüm psikolojisi' gibi konulardır. Bu konularda yayımlanmış sınırlı sayıda akademik ürünleri bulunmaktadır.

c. Türk Din Psikolojisi Tarihindeki Bağlamsal Konumu

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1900'lü yılların başlarında ortaya çıkan din psikolojisinin Batı ve Türkiye'deki tarihsel gelişimine ilişkin bir karşılaştırma yapıldığında, Türkiye'de din psikolojisi kapsamındaki alan formasyonundaki ilk çalışmalar, Amerika'daki çalışmalardan ancak 50 yıl sonra yani 1950'li yılların başlarında yapılmaya başlamıştır. Alana ilişkin yapılan ilk çalışmalarda, öğrencilerin alanı tanınmasına katkıda bulunmaya yönelik olarak din psikolojisinin tanımı, konusu ve yöntemleri gibi temel konuların yanı sıra Freud ve Jung'un din üzerine görüşleri ve özellikle de Freud'un dine olumsuz bakışına yöneltilen eleştirileri yer almıştır (bkz. Egemen, 1952; Armaner, 1980).

Türkiye'deki din psikolojisi alanını, ilk kez 1950 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde akademik statüde temsil eden Bedi Ziya Egemen'dir. Bu tarihten önceki yıllarda da din psikolojisiyle direkt ve/veya dolaylı da olsa akademik veya popüler içerikli bazı çalışmalar yapılmıştır. Ancak Türk din psikolojisi tarihine bakıldığında, ilk kez üniversitedeki akademik yapılanmada bir bilim dalı olarak 'din psikolojisi' üzerine eser yazan akademisyenin Bedi Ziya Egemen olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu dönemde, Egemen'in pedagoji kitabının yanı sıra 1952 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları arasında yayımlanan 58 sayfalık "Din Psikolojisi: Saha, Kaynak ve Metot Üzerine Bir Deneme" adlı kitabı bulunmaktadır. Adı geçen bu eserin önsözünde ise din psikolojisi alanına yabancı kalındığı için bu alanda boşluk bulunduğu ve bu kitabın Türkiye'deki din psikolojisi çalışmaları için öncü bir niteliğinin olduğu vurgulanmaktadır. Gerçekten de, Egemen'in Türk din psikolojisi çalışmalarının öncüsü olduğu ve Türkiye'de bu alandaki ilk kitabın Egemen tarafından yayımlandığı, alan literatüründe de genel kabul görmektedir (Yavuz, 1988; Koç, 2005; Miser, 2017: 271).

Türkiye'deki din psikolojisi çalışmalarının tarihsel gelişim sürecine şimdi ve buradan (2020) bakıldığında, bu bilim dalıyla ilgili yapılan çalışmaların ortalama 70 yıllık bir geçmişe dayandığını görmek mümkündür. Din psikoloğu Koç (2012/2015) tarafından yapılan öznel bir alan tarihi sınıflandırmasında, Türk din psikolojisi çalışmalarının kronolojik gelişim süreci, "(i)-İlk dönem [1949-1979]: Başlangıç – Din psikolojisinin tanınması; (ii)-İkinci dönem [1980-1999]: Orijinal literatürün anlaşılması; (iii)-

Üçüncü dönem [2000-2013]: Literatüre yerel katkıların başlaması” şeklinde 3 döneme ayrılmıştır (şematik gösterim için bkz. Koç, 2015: 295).

Alan tarihinin gelişim dönemi, yukarıdaki sınıflandırmada sözü edilen birinci dönemdeki din psikolojisinin gelişim aşamasını (1949-1979) kapsayan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin kurulmasıyla (1949) başlatılmıştır. Türkiye’de din psikolojisi alanının akademik bir disiplin olarak tanınmaya başlandığı bu gelişim döneminde, alana ilişkin Türkçe olarak ilk din psikolojisi çalışmaları yapılmıştır (bkz. Armaner, 1967, 1973; Özbaydar, 1970; Fırat, 1977; Peker, 1979). Din psikolojisinin bu gelişim dönemi boyunca yapılan en önemli akademik etkinliği, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğretim üyeliği yapmış olan Bedi Ziya Egemen (1952) tarafından “Din Psikolojisi: Saha, Kaynak ve Metot Üzerine Bir Deneme” isimli alanı tanıttığı ilk Türkçe referans el kitabı özelliği taşıyan bir eserin basılmış olmasıdır (bkz. Ülken, 1952: 150-151).

Din psikolojisi alan tarihinin daha sonraki dönemlerinde de uzun bir süre ilahiyat fakültelerinde din psikolojisi ders kitabı olarak okutulan “Din Psikolojisi: Saha, Kaynak ve Metot Üzerine Bir Deneme” isimli bu kitap, iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, din psikolojisi biliminin genel bir tanıtımı yapılmış, ikinci bölümde ise psikanaliz ekolün temel görüşleri ele alınarak S. Freud ve C. G. Jung arasındaki görüş farklılıklarına değinilmiştir. Özellikle Freud’un dine ilişkin yaklaşımlarının eleştirisini yapan Egemen (1952) bu eserinde, bağımsız bir İslami din psikolojisi kurulması gereğine de dikkati çekmiştir (Egemen, 1952; Koç, 2012: 327-340; Koç, 2015: 293-295).

Yukarıda verilen tarihsel gelişim bilgileri ışığında, pedagog olmasının yanında aynı zamanda bir din psikoloğu olarak Egemen’in Türk din psikolojisi tarihindeki bağlamsal konumu, din psikolojisinin tanınmasını kapsayan ilk dönemdeki [1949-1979] Türk din psikolojisinin tanınması süreci içerisinde değerlendirilebilir. Dolayısıyla Türk din psikolojisinin akademik olarak alan tarihinin yazılmaya başlandığı bu dönemdeki ilk din psikoloğu olan Egemen, yine bu dönem içerisindeki doktora programı kapsamında sınırlı sayıda da olsa sonraki dönemlerde alan çalışmalarının öncülüğünü yapan Neda Armaner gibi akademisyen din psikologları yetiştirmiştir.

d. Akademik Çalışmaları / Eserleri

Makalenin bu bölümünde, akademiada 28 yıl pedagoji ve din psikolojisi alanlarında akademik hizmeti olan Egemen'in akademik ürünleri: '(i) tezleri, (ii) kitapları, (iii) makaleleri' şeklinde sınıflandırılarak aşağıda verilmiştir (bkz. Ek-3 & Ek-4).

d.a. Tezleri

1. (1932). *Ahlaki duygunun tetkiki* – [Master tezi]. Frankfurt: Frankfurt Main Pedagoji Akademisi / Goethe Üniversitesi.
2. (1937). *Türkçülüğün terbiye esasları* – [Doktora tezi]. Giessen: Ludwig Üniversitesi.
3. (1942). *Yeni bir terbiye ilminin imkân ve hudutları* – [Doçentlik tezi]. Ankara. (Doçentlik Jürisi: Prof. Dr. O Lacombe & Prof. Dr. İsmail Hakkı Baltacıoğlu & Prof. Dr. W. Ruben).

d.b. Kitapları

1. (1951). *Terbiye ilminin ana meseleleri – Birinci kitap: Sistem, nazariye ve cereyanlar üzerine tablî ve tenkidî bir araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları. (69 s.). [Pedagoji].
2. (1952). *Din psikolojisi: Saba, kaynak ve metot üzerine bir deneme*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. (58 s.). [Din psikolojisi].
3. (1957). *Terbiye ilminin ana meseleleri – İkinci kitap: Terbiye felsefesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. (69 s.). [Pedagoji].
4. (1965). *Terbiye ilminin problemleri ve terbiye felsefesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları. (110 s.). [Pedagoji]. (Yukarıdaki 1 ve 2 numaralı kitapların birleştirilmiş yeni baskısı). [ayrıca bkz. Ek-3: Kitapları].

d.c. Makaleleri

1. (1943). Ahlak terbiyesi, mahiyeti ve okullarda geliştirilmesi. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 184-193.
2. (1946). Tenkit buhranı, *Yeni Adam Dergisi*. (sayı ve sayfa bilgileri yok).
3. (1949). Psikolojinin saha, vazife ve sınırları üzerine tenkidi bir araştırma. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 7 (4), 681-701.
4. (1953). Ulûhiyet ve insaniyet. (Tahlil ve tenkitler başlığı altında). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 103-104. (Kitap Tanıtımı).
5. (1955). İslam düşüncesine giriş. (Bibliyografya başlığı altında). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 98-99. (Kitap Tanıtımı).

6. (1956). Filozoflara göre felsefe adlı eser münasebetiyle. *Bilgi Dergisi*. (Kitap Tanıtımı).

7. (1963). Ölüm üzerine. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (1), 31-34. [ayrıca bkz. Ek-4: Makaleleri].

Egemen'in yukarıda verilen makalelerinin dışında kütüphane taramalarında ulaşılamayan çeşitli yayınları bulunduğu da anlaşılmaktadır. Örneğin; *Psikolojinin saba, vazife ve sınırları üzerine tenkîdî bir araştırma* adlı makalesinin dipnotlarının birinde, kayıtlarda görülmeyen bir makalesine atıf yapmıştır. Profesörlüğe yükseltilmesine ilişkin 10 Mart 1953 tarihli jüri raporunda da *Psikolojinin dünü ve bugünü* adını taşıyan ve basılmaya hazır daktilo edilmiş 220 sayfalık bir eserinden de söz edilmektedir. Ayrıca çeşitli konularda 50'den fazla makale yayınladığı ve bunlar arasında içerik ve önem bakımından dikkate değer olanlarının içinde;

i. *Garp ve Şark Divanı ve Hikmetname*

ii. *Hikmetnameden örnekler*

iii. *Freudizm'e karşı*

iv. *İnsana karşı Freud ve Freud'a karşı talebeleri*

v. *Hallac'ın ızdırabı ve aşkı* gibi makalelerinin olduğu belirtilmektedir. Öte yandan Almanca yayınlanmış makalelerinden de söz edilmektedir (Miser, 2017: 266-273).

e. Lisans ve Lisansüstü Dersleri

Makalenin bu bölümünde ise Türkiye'de din psikolojisi alanında ilk akademisyen olan Egemen'in 1939-1967 yılları arasında üniversitede verdiği dersler yer almaktadır. Konuya ilişkin yapılan arşiv çalışmaları kapsamında, lisans düzeyinde verdiği derslerin isimlerine ulaşılan Egemen'in lisansüstü düzeyde verdiği derslerin bilgilerine ulaşılamamıştır. Arşiv bilgisi yetersizliği sebebiyle yıllara göre ders sınıflandırması yapılamadığından dolayı listede dersin verildiği yıllar da belirtilmemiştir.

e.a. Lisans Dersleri

1. Din psikolojisi (zorunlu)-Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
2. Almanca (zorunlu)-Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Okulu
3. Eğitim bilimlerine giriş (zorunlu)-Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi
4. Eğitim ve öğretim tarihi (zorunlu)-Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi

f. Yönettiği Lisansüstü Tezleri

Makalenin bu bölümünde de akademik yaşamı boyunca Ankara Üniversitesi'nde pedagoji ve din psikolojisi alanında öğretim üyesi olarak

görev yapan Egemen'in yönettiği lisansüstü (doktora) tezleri yer almaktadır. Tez yazım biçimi olarak sırasıyla “yazar adı soyadı, (tezin bitirildiği yıl), tezin adı (Türkçe + İngilizce)” şeklinde bu makaleye özgü bir nitelme kullanılmıştır. Konuyla ilgili yapılan arşiv taramaları sonucunda, Egemen'in öğretim üyeliği yaptığı tarihlerdeki yükseköğretim sisteminde yüksek lisans programı olmadığı için herhangi bir yüksek lisans tezi çalıştırmadığı görülmüştür. Ancak Egemen'in akademik danışmanlığında 1 adet doktora tezinin yapıldığı saptanmıştır. Ayrıca Egemen tarafından yönetilen bu tezin yazarı, aynı zamanda Egemen'in doktora öğrencisi olarak da ayrı bir başlık altında alan tarihindeki kayıtlara geçirilebilir.

f.a. Yönettiği Doktora Tezleri

1. Neda Armaner. (1963). İnanç ve hareket bütünlüğü bakımından din terbiyesi / Religious decency in terms of faith and action integrity – [Doktora tezi]. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. (Danışman: Prof. Dr. Bedi Ziya Egemen).

g. Bedi Ziya Egemen'in Türk Din Psikolojisi Tarihindeki Yeri ve Önemi Üzerine Katılımcı Görüşleri

Makalenin bu bölümde ise Bedi Ziya Egemen'in Türk din psikolojisi tarihindeki yeri ve önemi üzerine katılımcıların (n=13) soru-cevap içerikli röportaj kayıtları yer almaktadır. Araştırmacı tarafından (din psikolojisi) alan içi (n=12) ve alan dışı (n=1) şeklinde dikotomik bir ayrımla düzenlenen röportaj soruları ve cevapları, “(i) özel ve akademik yaşam, (ii) Türk din psikolojisi tarihindeki yeri ve önemi” başlıklı alt nitel temalara göre düzenlenerek verilmiştir.

Ayrıca Egemen'in şu anda yaşayan alan içi lisansüstü tek öğrencisi olan 101 yaşındaki (2021) Neda Armaner ile akademik danışmanı Egemen üzerine tekrarlanarak röportaj yapma isteğinde bulunulmuştur. Ancak bakımını üstlenen yakınları ve bakıcısı tarafından Armaner'in sağlık sorunları gerekçe gösterilerek, söz konusu röportaj yapılamamıştır.

* Röportaj – [Mülakat] –

“*Araştırmacı*: Değerli hocam, Türkiye’de din psikolojisi araştırmaları yapan bir akademisyen din psikoloğu olarak [alan içi – (n=12)] / Türkiye’de teoloji araştırmaları yapan bir akademisyen teolog olarak [alan dışı – (n=1)], eğer izin verirseniz sizinle Türk din psikolojisi tarihinde önemli bir yeri olan Bedi Ziya Egemen'in (i) özel ve akademik yaşamı ile (ii) Türk din psikolojisi tarihindeki yeri ve önemi” şeklinde düzenlenmiş tema başlıklarında bir röportaj yapmak istiyorum.”

-alan içi-(n=12) / - [röportaj soru sayısı=10]

(i) – Özel ve akademik yaşamı:

[Soru] = 1. Bedi Ziya Egemen'in kişiliği, akademik çalışma disiplini ve öğrenci yetiştirme stili gibi onu betimleyici konularda, sizin din psikolojisi bilim alanında yettiğiniz dönemde üzerinizde emeği olan alan hocalarınızdan herhangi bir bilgi aldınız mı? Genel olarak Bedi Ziya Egemen hakkında neler söyleyebilirsiniz?

+Katılımcı-1=R-1: [E/56] “Rahmetli Egemen hoca, ben doğduğum sıralarda vefat etmiş... Üzerimde hoca-öğrenci ilişkisi anlamında gerçek bir emeği yoktur. Dolayısıyla bu soruya verebileceğim bir cevap yoktur.”

+Katılımcı-2=R-2: [K/51] “Bilindiği gibi Bedi Ziya Egemen, master ve doktorasını Almanya'daki üniversitelerde eğitim bilimleri alanında yapmıştır ve Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesinin kurucu profesörlerindedir. Ancak Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesindeki din psikolojisi kürsüsünde de 17 yıl gibi uzun bir süre görev yapmasının yanında profesörlüğünü din psikolojisi alanından alması, onu Türkiye'de din psikolojisinin öncü bir ismi yapmıştır. Türkiye'de ilk din psikolojisi Türkçe kitabını yayınlayan akademisyen olması nedeniyle, din psikolojisi alanındaki tanınırlığı eğitim bilimlerinden daha fazladır. Biyografisi incelendiğinde, onun kendisini mesleğine adanmış, uzun sayılmayan ömrünü bu amaçla harcamış bir hoca ve akademisyen olduğu hemen göze çarpar. Ayrıca çeşitli zamanlarda siyasi nedenlerle uğradığı haksızlıkların önüne hukuki yolları kullanarak geçmeye çalışması, onun mücadeleci bir kişiliğe sahip olduğunu da gösteriyor. Modern anlamdaki 'pedagoji' kavramını eleştirerek bunun yerine ısrarla “terbiye” kavramını kullanması ise onun kendi öz-değerlerini sahiplendiğinin göstergesi kabul edilebilir.”

+Katılımcı-3=R-3: [E/76] “Bu sorunuzun içinde üç önemli konu var. Egemen'in kişiliği, akademik çalışma disiplini ve eğitim tarzı... B. Z. Egemen, göçmen bir ailenin zeki ve çalışkan bir çocuğuymuş. Osmanlı'da “ilmü'n-nefs” olarak bilinen psikoloji bilimiyle ilgilenmiş ve pedagoji ilmini de Batı'dan öğrenmiş bir akademisyendir. Din psikolojisi disiplini de Batı'yı örnek alarak irdelemiştir. Bu konuda doğu (İslami) kaynaklardan esinlenmek istemesine rağmen maalesef hiçbir referans kullanmamıştır. Varsa da ben basılmış çalışmalarında göremedim. Şahsen öğrencisi olmadığım için de hocalık davranışlarını bilemiyorum. Din psikolojisi dersimize ise rahmetli psikiyatrist Prof. Dr. Recep Doksat girmişti.”

+Katılımcı-4=R-4: [E/70] “Ben hocayı şahsen tanımadım, öğrencisi olmadım, bu yüzden de hocanın kişiliğine yönelik bir değerlendirme yapmam.”

+*Katılımcı-5=R-5: [E/45]* “Bedi Ziya Egemen, alanımıza dair ilk eser ortaya koyan birinci nesil din psikologlarının ilkidir. Egemen hocayla farklı zaman dilimlerinde yaşamış olmam nedeniyle kişiliği, akademik çalışma disiplini ve öğrenci yetiştirme disiplini hakkında bilgi sahibi değilim. Kendi hocalarımdan da onun kişiliği hakkında bu konularda bir bilgi edinmedim.”

+*Katılımcı-6=R-6: [E/40]* “Bedi Ziya Egemen, merhametli çalışkan ve eğitimle ilgili sorumluluk taşıyan bir akademisyenmiş. Avrupa’da eğitim fakültelerindeki eğitim hizmetlerini, Türkiye’de çeşitli mecralarda ifade ederek ülkemizin de eğitim alanında ilerlemesine yardımcı olmuştur. Bu da bize Egemen’in profesyonel bir hoca olduğunu göstermektedir. Kendinden sonra gelen öğrencilerine, alana ilişkin çalışmalar yaptırmıştır. Din psikolojisi alanının tanımı ve yöntemi, Freud ve Jung gibi alanda görüşleri olan önemli psikologların din üzerine görüşlerini de öğrencilerine çalıştırmıştır.”

+*Katılımcı-7=R-7: [E/59]* “Din psikolojisinin tanınması açısından eserden yararlanmışımdır.”

+*Katılımcı-8=R-8: [E/55]* “Tarih olarak Bedi Ziya Egemen’in bizzat öğrencisi olma şerefine erişemedim.”

+*Katılımcı-9=R-9: [E/43]* “Bana göre Bedi Ziya Egemen, akademisyen olarak idealist düşünen birisidir ve kendi kültürünü önemseyen bir akademisyen olarak Batı’yı aynen taklit etmeyen Anadolu İslam kültürü içinde yetişen bir aydındır.”

+*Katılımcı-10=R-10: [E/49]* “Din psikolojisi alanında lisansüstü akademik çalışmalarına başladığım dönemde, hocalarım tarafından Bedi Ziya Egemen’in “Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme” isimli kitabı kaleme aldığı bilgisi paylaşılmıştı. Ayrıca, Egemen hocanın bu çalışmasından yola çıkılarak din psikolojisinin araştırma alanı ve temel problemleri üzerine bazı konular analiz edilmişti. Ancak, akademik çalışma disiplini ve öğrenci yetiştirme stili gibi kişisel özelliklerini yansıtan betimleyici bilgiler paylaşıldığını hatırlamıyorum.”

“*Araştırmacı:* Benim açımdan yaptığımız röportaj oldukça keyifli geçiyor. Umarım sizin için de öyledir. O halde kaldığımız yerden devam ediyoruz.”

(ii) – *Türk din psikolojisi tarihindeki yeri ve önemi:*

[Soru] = 2. *Bedi Ziya Egemen, Türkiye’de ilk kez Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde din psikolojisi bilim dalında 06.04.1953 tarihinde din psikolojisi profesörlüğüne atanmıştır. Bedi Ziya Egemen’in Türk din psikolojisi alan*

tarahindeki yeri ve önemi nedir? Bu bağlamda ona Türkiye'nin ilk akademisyen din psikoloğu diyebilir miyiz? Niçin?

+*Katılımcı-1=R-1: [E/56]* “Bugün akademik kabul çerçevesinde din psikolojisi ve pedagoji üzerine yaptığı çalışmalarla ilgilendiği alanlarda önemli bir yeri olduğunu ve yazdığı bilimsel eserle din psikolojisinin Türkiye'deki öncüsü olduğunu düşünüyorum. Çünkü Egemen, hem yüksek lisans ve hem de doktora eğitimini, bilim dünyasında önemli bir yere sahip olan Almanya'da tamamlamış bir akademisyen olarak, din psikolojisi kitabını akademik ve bilimsel bir tutumla hazırlamış ve Alman bilim disiplini kavramış bir bilim adamıdır.”

+*Katılımcı-2=R-2: [K/51]* “Elbette ki diyebiliriz. Din psikolojisi alanında yazılan ilk Türkçe eserin Bedi Ziya Egemen'e ait olması, onu öncü isim yaptığı gibi bu eser, Türkiye'de din psikolojisinin gelişimi açısından bir başlangıç kabul edilebilir. Egemen, sadece din psikolojisi alanında Türkiye'deki ilk akademisyen değil, bu alanda öğrenci yetiştiren ilk hoca, ilk profesör, ilk din psikolojisi kitabını yayınlayan yazar unvanlarına da sahiptir.”

+*Katılımcı-3=R-3: [E/76]* “Bu sorunuz, cevabı da içinde olan bir sorudur... “Bu bağlamda ona Türkiye'nin ilk akademisyen din psikoloğu diyebilir miyiz?” sorunuza gelince evet, diyebiliriz. Egemen'in profesörlüğe ataması bir lütuf değil, bir hak edişin yerine getirilmesidir. Bir ilki temsil etmesi ve hak etmesi yönüyle de değerli bir bilim adamıdır. Ancak, dinleri irdeleme ve dindarın davranışını yorumlamadaki tarafsızlık ilkesi çok eleştirilebilir. Çünkü dünyada hiçbir bilim dalı, taraftarı olmadan yürütülemez.”

+*Katılımcı-4=R-4: [E/70]* “Bedi Ziya Egemen, aslında bir pedagoğdur, yani eğitim bilimcidir ve uzmanlığı da bu alandadır. Din psikolojisi derslerini, o dönemde alanda başka hoca bulunmadığı için vermek durumunda kalmıştır.”

+*Katılımcı-5=R-5: [E/45]* “Bana göre Bedi Ziya Egemen'in din psikolojisi açısından önemi Türkiye'de “din psikolojisi” isimli ilk eseri ortaya koyan akademisyen olmasından gelmektedir. Bu bağlamda, kendisi Türkiye'de din psikolojisinin kurucularından birisi olarak kabul edilebilir. Türkiye'de kurulan ilk ilahiyat fakültesi olan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesindeki din psikolojisi kürsüsünde çalışan ilk akademisyen olması sebebiyle Bedi Ziya Egemen için bence de Türkiye'nin ilk akademisyen din psikoloğu ifadesi kullanılabilir.”

+*Katılımcı-6=R-6: [E/40]* “Bedi Ziya Egemen, Türkiye’deki ilk eğitim fakültesinin açılmasında görev almış profesörlerden birisidir. Aynı zamanda uzun süre Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde görev yapmıştır. İlahiyat fakültesine din psikolojisi dersini okutmak üzere görevlendirilmiş ve yaklaşık 17 yıl bu fakültede görev yapmıştır. Din psikolojisi üzerine Türkiye’de ilk dersleri vermesi ve alan hakkında Türkiye’deki ‘Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme’ isimli ilk eserin yazarı olması sebebiyle öncü bir isimdir. Egemen, adı geçen bu eserinde, din psikolojisi alanında tanım ve metot konularına yer vererek din psikolojisinin ana konularının kendinden sonraki çalışmalarda öncülük etmesi açısından önemli kabul edilmiştir. Ayrıca Neda Armaner gibi önde gelen öğrencilerine din psikolojisinin önemli konularını çalıştırması da yine bu alana katkı sağlamıştır. Egemen, yine çalışmalarında ‘pedagoji’ kavramının spekülasyonlara sebep olacağını, günümüz toplumları ve bireyleri üzerinde etkili olmayacağını düşünerek onun yerine ‘terbiye’ kavramını kullanmıştır. Egemen, böylelikle din psikolojisi alanında yeni kavramlar oluşturarak bu alanda önemli gelişmelere öncülük etmiştir. Bu açılardan Egemen için Türkiye’nin ilk akademisyen din psikoloğu diyebiliriz.”

+*Katılımcı-7=R-7: [E/59]* “Alanın ilk akademisyeni denebilir, evet. Çünkü alanla ilgili genel bilgi verici ilk eseri yazan ve alanın akademik olarak tanınmasında etkisi olan kişi olarak değerlendirilebilir.”

+*Katılımcı-8=R-8: [E/55]* “Modern dönemde din psikolojisi adlı dersin ilk hocası ve bu çerçevede kaleme aldığı ilk din psikolojisi kitabıyla Bedi Ziya Egemen, Türkiye’nin ilk akademisyen din psikoloğudur. Bu nedenle bana göre, Türk din psikolojisi tarihinde önemli bir kişiliktir.”

+*Katılımcı-9=R-9: [E/43]* “Akademik anlamda ilk din psikoloğudur. Alan tarihine baktığımızda, önceki yıllarda da din psikolojisi anlatılmış fakat akademik değil, aksine aktüel bir yazım dili kullanılmıştır. Dolayısıyla Türkiye’deki akademik din psikolojisi yazımını Bedi Ziya Egemen üzerinden başlatmamız mümkündür.”

+*Katılımcı-10=R-10: [E/49]* “Bedi Ziya Egemen, Türkiye’de din psikolojisi sahasında ilk eseri veren akademisyen olarak önemlidir. Ayrıca, Türkiye’deki üniversite tarihinde din psikolojisi kürsüsünü kuran ilk kişidir. Yazdığı eserle din psikolojisi alanının Türkiye’deki temellerini atmıştır. Kendisinden sonra yıllarca da bu eser, ilahiyat fakültelerinde ders kitabı olarak okutulmuştur. Bedi Ziya Egemen’e bu alandaki çalışmalarını doğrultusunda, Türkiye’nin ilk akademisyen din psikoloğu denilmesi uygundur.”

+*Katılımcı-11=R-11: [E/45]* “Bedi Ziya Egemen’den daha önce de Ord. Prof. Dr. Mustafa Şekip Tunç, M. Ali Aynî, Mümtaz Turhan, Hilmi Ziya Ülken ve Nurettin Topçu gibi bilim adamları tarafından direkt ya da dolaylı olarak “dinî rûhiyat” yani din psikolojisi alanıyla ilişkilendirilebilecek çeşitli düzeylerde ve içeriklerde makaleler yazılmıştır. Örneğin; Ord. Mustafa Şekip Tunç, “din psikolojisi” ifadesini ilk kullanan bilim insanıdır. Ancak Bedi Ziya Egemen, “din psikolojisi” isminin geçtiği ilk akademik alan kitabının yazarıdır ve din psikolojisinin Türk üniversitelerinde sistemli bir şekilde akademik olarak eğitim sürecine sokulmasının da mimarıdır. Ayrıca, bilimler içerisinde din psikolojisinin yerini belirleyen, din psikolojisinin metodunu ve konularının belirlenmesinde de öncü bir akademik kişiliktir. Bu özelliklerinden dolayı bence de, Bedi Ziya Egemen’i Türkiye’nin ilk akademisyen din psikoloğu olarak ifade etmek mümkün ve gereklidir.”

+*Katılımcı-12=R-12: [E/56]* “Bedi Ziya Egemen’in din psikolojisi adlı eserinde, akademik bir disiplin olarak din psikolojisinin sınırlarını ve kaynaklarını konuşuyor ve tartışıyor olması oldukça önemlidir. Kuşkusuz bir disiplin için daha alan tarihinin başından sınırlarını ve kaynaklarını konuşan ilk Egemen değildir. Ancak eserinde buna vurgu yapması önemlidir. 1952’lerde yüksek din eğitiminde din psikolojisinin tanıtılması, ancak bu kadar mümkün olabilirdi. Şimdilerde eskiye dönük alana ilişkin değerlendirmelerde bulunurken ya da alan yazınında bir ismi tartışırken o dönemin bilgi edinme zorluklarını da göz ardı etmemek gerekir. İşte tam da bu noktada, din psikolojisini o yıllarda konuşuyor olması Egemen’i alan tarihinde öncü kılabılır. Bunun yanı sıra Egemen’in, ilk din psikolojisi çalışmalarını W. James ve W. Wundt üzerinden başlatıyor olması da, bir eksiklik olarak görülebilir mi? tartışılabilir.”

[Soru] = 3. *Bedi Ziya Egemen’in bilimsel kitap, makale ve bildiri gibi akademik ürünlerinde en çok beğendiğinizi ve başyapıtı diyebileceğinizi bir eseri/çalışması var mı? Varsa hangisidir?*

+*Katılımcı-1=R-1: [E/56]* “Alanımızda öncü ilk eser olarak kabul edilen ‘Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme’ isimli din psikolojisi eserini önemsiyorum ve beğeniyorum. Bu eserde, hem alanı tanıtan hem de psikanalitik kuramı eleştirebilen alan tarihi açısından bakıldığında kendi dönemi için oldukça tatmin edici bilgiler aktarılmaktadır.”

+*Katılımcı-2=R-2: [K/51]* “Alanımla da ilişkili olduğundan Egemen’in ‘Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme’ adlı eserinin kendi dönemine göre akademik düzeyde önemli bir çalışma olduğunu söyleyebilirim.”

+*Katılımcı-3=R-3: [E/76]* "...Bu sorunuzun cevabı için merhum Egemen'in eserlerinden ve makalelerinden bir kısmını gözden geçirmiş veya okumuş olmak gerekir. Egemen'in bir kitabını, daha doğrusu el kitabı olan ve alan tarihindeki o meşhur bilinen kitapçığını okudum. Bunu söyleyebilirim. Ve emekli olmadan önceki öğretim üyeliği yaptığım yıllarda bu kitabı, bir dönem ders kitabı olarak da okuttum. Onun pedagoji alanında yazdığı önemli kitaplarından biri de, "Terbiye ilminin problemleri ve terbiye felsefesi"dir..."

+*Katılımcı-4=R-4: [E/70]* "Benim bildiğim kadarıyla "Din psikolojisi" el kitabı ve "Ölüm üzerine" başlıklı deneme türü bir makalesi dışında bu alanda başka akademik bir çalışması yoktur. Din psikolojisi isimli küçük çaplı ders notu, bu alanda ülkemizde yayınlanan ilk eserdir. İçeriğinden çok tarihsel önemi vardır."

+*Katılımcı-5=R-5: [E/45]* "Bedi Ziya Egemen'in bildiğim ve beğendiğim tek eseri, 'Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme' isimli eseridir."

+*Katılımcı-6=R-6: [E/40]* "Terbiye ilminin ana meseleleri" isimli eseri önemlidir."

+*Katılımcı-7=R-7: [E/59]* "Egemen hocanın 1952 yılında yayımlanan 'Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme' isimli kitabıdır, diyebilirim."

+*Katılımcı-8=R-8: [E/55]* "Bedi Ziya Egemen'in en çok bilinen eseri 'Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme' isimli kitabıdır. Alan tarihi açısından bakıldığında, ilk olması sebebiyle elbette ki önemlidir. Diğer bütün din psikolojisi akademisyenleri gibi ben de bu esere, dolayısıyla da ona her zaman şükran duymuşumdur."

+*Katılımcı-9=R-9: [E/43]* "Egemen'in başyapıtı, bana göre 'Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme' adlı kitabıdır."

+*Katılımcı-10=R-10: [E/49]* "Ben sadece 'Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme' adlı eserini biliyorum. Bu eseri, lisansüstü çalışmalar yaptığım sırada inceleme fırsatım olmuştu. Yanlış hatırlıyorsam danışman hocamın kütüphanesinde ilk olarak görmüştüm. Ayrıca, daha sonraki dönemlerde din psikolojisi ders kitabı olarak yazılan el kitaplarında, Bedi Ziya Egemen'in bu çalışması referans kaynak olarak verilmektedir. Alanda ilk olması, din psikolojisinin temelini oluşturacak metodolojik bölümleri olması ve klasik niteliği bakımından Egemen'in bu 'Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme' adlı kitabını beğendiğimi söyleyebilirim. Bunun yanında terbiye eğitimi üzerine

eserleri olduğunu da duymuştum. Ancak, bu alandaki eserlerini inceleme ve okuma fırsatım olmadı.”

+*Katılımcı-11=R-11: [E/45]* “Egemen’in ‘Psikolojinin saha, vazife ve sınırları üzerine tenkidi bir araştırma; Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme; Terbiye ilminin ana meseleleri: Sistem, nazariye ve cereyanlar üzerine tahlili ve tenkidi bir araştırma; Terbiye felsefesi’ isimlerinde hem pedagoji hem de din psikolojisi alanını ilgilendiren çeşitli bilimsel çalışmaları vardır. Bildiğim bu çalışmalarından pedagojik açıdan yaklaştığı “terbiye” üzerine yaptığı çalışmalarını beğendiğimi söyleyebilirim.”

[Soru] = 4. *Bedi Ziya Egemen’in din psikolojisi alanında bildiğiniz lisansüstü öğrencileri kimlerdir?*

+*Katılımcı-1=R-1: [E/56]* “Bilgim yoktur.”

+*Katılımcı-2=R-2: [K/51]* “Egemen’in lisansüstü öğrencilerinden sadece Neda Armaner’i biliyorum ki kendisi Türkiye’de ilk din psikolojisi doktoru olma unvanına sahiptir. Egemen’in doktora öğrencisi olan Armaner, "İnanç ve hareket bütünlüğü bakımından din terbiyesi" adlı doktora tezini de Egemen’in danışmanlığında hazırlamıştır.”

+*Katılımcı-3=R-3: [E/76]* “Bu konuda hiç kimseyi bilmiyorum. Ayrıca, onun normal dersine giren lisans öğrencisine de rastlamadım. Aslında o dönemlerde Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunu olup da yine bu fakültede akademisyen olarak emekli olanlardan hocayı tanıyanlar olabilir. Bedi Ziya Egemen adını, 1970’li yılların ortalarında duydum. Merhumun öğrencilerinden hiçbiriyle tanışmadım. Veya şöyle ifade edeyim: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden tanıdığım onlarca hocalarımdan hangilerinin onun lisans veya lisansüstü öğrencisi olduğunu bilmiyorum. 1950’li yıllarda bu fakülteden mezun olan bir tanıdığa da rastlamadım.”

+*Katılımcı-4=R-4: [E/70]* “Bunu ancak Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesindeki hocalar bilebilir.”

+*Katılımcı-5=R-5: [E/45]* “Bedi Ziya Egemen’in din psikolojisi alanında çalışan lisansüstü öğrencilerinin kimler olduğu hakkında bilgi sahibi değilim.”

+*Katılımcı-6=R-6: [E/40]* “Bilebildiğim kadarıyla Neda Armaner, Erdoğan Fırat, Beyza Bilgin gibi isimler.”

+*Katılımcı-7=R-7: [E/59]* “Bilmiyorum.”

+Katılımcı-8=R-8: [E/55] “Onun Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesindeyken ders verdiği öğrencileri arasından daha sonra din psikolojisi alanına yönelerek onun lisansüstü öğrencileri var mıdır bilmiyorum.”

+Katılımcı-9=R-9: [E/43] “Neda Armaner hanımefendidir.”

+Katılımcı-10=R-10: [E/49] “Herhangi bir öğrencisini tanımıyorum.”

[Soru] = 5. *Bedi Ziya Egemen, sadece din psikolojisiyle ilgilenmemiştir. Akademik çalışmalarına bakıldığında Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesinde daha çok pedagoji üzerine çalışmalar yaptığı görülmektedir. Size göre Egemen'in pedagoji bilim dalının yanı sıra din psikolojisi bilim dalıyla da akademik olarak ilgilenme sebepleri nelerdir?*

+Katılımcı-1=R-1: [E/56] “Din psikoloji ile pedagoji, insan odaklı komşu disiplinler olup bireyin zihin ve ruh dünyasını konu almaktadır. Bu iki disiplinin birbirinden ayrılmazlığını Egemen, eserlerinde ortaya koymuş, hem ilahiyat hem de eğitim fakültelerinde yürüttüğü akademik çalışmalarında bu tutumunu korumuştur.”

+Katılımcı-2=R-2: [K/51] “Bilindiği gibi pedagoji, Egemen'in temel uzmanlık alanıdır. Fakat kendisinin özel ilgi alanı olduğu için din psikolojisine de yönelmiş olabilir. Eğitim disiplinleri, insanı konu edindiği için psikolojiye yakınlığı vardır. Bu yakınlık da onun din psikolojisiyle ilgilenmesinde etkili olmuş olabilir.”

+Katılımcı-3=R-3: [E/76] “Bu sorunuzun cevabını aslında yukarıda birinci sorunuzda vermişim.”

+Katılımcı-4=R-4: [E/70] “Alanda başka öğretim üyesinin olmaması ve Egemen'in Almanya'da pedagoji doktorası yapmış olmasıdır.”

+Katılımcı-5=R-5: [E/45] “Bedi Ziya Egemen'in kişisel olarak din psikolojisiyle ilgilenme nedenlerini bilemiyorum. Ancak, kendisinin dine yönelik kişisel ilgisi, sosyal bilimlerin alt dallarının birbiriyle ilişkili olması, akademik, mesleki ve durumsal nedenlerden dolayı din psikolojisine ilgi duymuş olabilir.”

+Katılımcı-6=R-6: [E/40] “Egemen, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesindeki akademik bir kurul tarafından Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesindeki din psikolojisi dersini vermeye uygun görülen bir akademisyen olmuştur. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde uzun süre akademik çalışmalar yaparken terbiyenin din ve psikolojik arka planlarının olduğunu fark etmiş olmasından dolayı din psikolojisi alanına ilgi duymuş olabilir. Gerek ‘pedagoji’ yerine ‘terbiye ilmi’ terimini kullanarak pedagoji ilmindeki gelişmeler olsun; gerekse ahlaki sorunsaldaki problemler ve çözümleri olsun, bu alanlarda ülkemizde var olan

boşluğu doldurarak din psikolojisi gibi önemli bir alana büyük katkılar sağlamıştır, diyebilirim.”

+*Katılımcı-7=R-7: [E/59]* “Pedagoji ve din ilişkisini dikkate aldığından kültürel olarak insan eğitimindeki dinin rolünü önemseydiği için din psikolojisiyle ilgilendiğini zannediyorum.”

+*Katılımcı-8=R-8: [E/55]* “Bence, Bedi Ziya Egemen’in din psikolojisi alanıyla ilgilenmesi, o dönemde Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde bu isimde bir dersi okutacak başka öğretim üyesinin olmaması sebebiyle bu dersi vermek üzere görevlendirilmesine bağlı olabilir.”

+*Katılımcı-9=R-9: [E/43]* “Din pedagojisi ile din psikolojisi aynı ve benzer alan gibi görülüyor oluşundan olabilir.”

+*Katılımcı-10=R-10: [E/49]* “Bedi Ziya Egemen’in asıl uzmanlık alanının eğitim bilimleri olduğunu biliyorum. Ancak din psikolojisi alanındaki eğitiminin kökenlerinin nereye dayandığı, hangi akademisyenlerden ders okuduğu konusunda bilgim yok. Bununla birlikte terbiye eğitimi üzerine çalışmaları şahsiyet psikolojisi konusunda eğitim almasını da gerektirebilir. Ayrıca bu alandaki yetkinliğini nereden kazandı, neden dolayı din psikolojisi dersini okutmak üzere Bedi Ziya Egemen seçildi gibi konularda yeterli düzeyde bir bilgim yok.”

+*Katılımcı-11=R-11: [E/45]* “İnsan psikolojik bir varlıktır. Gelişimin tüm dönemleri kendine özel psikolojik kodlar barındırırlar. Moral, motivasyon ve dikkat çekme gibi eğitim sürecinde merkezi rol oynayan pek çok kavram, psikolojik arka planı olan kavramlardır. Bu bağlamda pedagojiyi psikolojiden, psikolojiyi de eğitim sürecinden bağımsız bir şekilde değerlendirmek mümkün değildir. Psikolojiyle ilgilenen her bilimin pedagojiyle de ilgilenmesi bir gereklilik olarak değerlendirilebilir.”

[Soru] = 6. *Türk din psikolojisi tarihi perspektifinden bakıldığında bazı din psikologları, Türkiye’deki ilk din psikolojisi çalışmasını Bedi Ziya Egemen’in ilk baskısı 1952 yılında yapılan ve küçük bir hacme sahip olan ‘Din psikolojisi: Saba, kaynak ve metot üzerine bir deneme’ isimli eseriyile başlatırlar. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?*

+*Katılımcı-1=R-1: [E/56]* “Bence doğrudur, aynı düşüncedeyim.”

+*Katılımcı-2=R-2: [K/51]* “Benim de bildiğim kadarıyla Türkiye’de onun öncesinde din psikolojisine ilişkin direkt alan başlığı taşıyan akademik içerikli basımı yapılan bir kaynak yoktur.”

+*Katılımcı-3=R-3: [E/76]* “Ehl-i kitabın bozulmuş kutsal metinlerini okurken Kur’ân’a nispetle ne büyük yalanlar uydurulduğunu görürüz. Doğal olarak bu metinlerden hurafeden başka ilmi veri elde edilemezdi.

Batı'da bilimler geliştikçe bizim kutsal metnimiz olan Kur'an'daki yeni disiplinler de keşfedildi. Bir yüz yıllık geçmişi olan din psikolojisi de, Batı'nın eseri ve keşfi oldu. Bana sorarsanız İslâm'da "din psikolojisi" konusu, Hz. Âdem'in iki oğlu Hâbil ve Kâbil kıssasıyla başlar. Kur'an'da 'insan, beşer ve benî Âdem' terimlerinin geçtiği yerlerde insanın yaratılışı, karakteri ve soyuyla ilgili ayetlerde bunlar açıklanır. Özellikle de Kur'an'da yer alan 'Yusuf Suresi'ndeki din psikolojisi, tam bir sosyal psikoloji olarak stilize edilmiştir. Zaten Osmanlı ve öncesinde "ilmü'n-nefs" isminde bir bilim vardı. Ruhun dört fonksiyonu olan 'akıl, kalp, vicdan ve nefis' ise Kur'an, hadis ve diğer dini metinlerde açıklanır ve anlatılır. Fakat bizde, Bedi Ziya Egemen'in yaptığı gibi Doğu'yu araştırmadan, doğrudan Batı taklitçiliği yapmak, bilim adamını yerinde saydırır."

+*Katılımcı-4=R-4: [E/70]* "Kitap olarak yayınlanan ilk çalışma budur. Bu yüzden o şekilde anılması doğrudur."

+*Katılımcı-5=R-5: [E/45]* "Bedi Ziya Egemen'in "Din psikolojisi" isimli eseriyle alanın kuramsal temellerinin ve yöntemlerinin ülkemizde tanıtılmasını sağlayan ilk eser olmasından dolayı Türkiye'deki ilk din psikolojisi çalışması olarak kabul edilmektedir."

+*Katılımcı-6=R-6: [E/40]* "Türkiye'de bir disiplin olarak din psikolojisi çalışmaları, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin kurulmasıyla beraber başlatılır. Bedi Ziya Egemen tarafından verilen din psikolojisi dersleri ve alanda yazmış olduğu 'Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme' isimli eseri, bu anlamda öncüdür. Egemen'in yazdığı eser, hacim olarak küçüktür fakat hem yazılan ilk eser oluşu hem de içeriğiyle bakıldığında alan tarihindeki bir boşluğu doldurmaktadır. Bu anlamda kendisi, Türkiye'de din psikolojisinin kurucusu kabul edilmelidir. Kendisinden sonra da bu alandaki çalışmalar devam ederek günümüze kadar gelmiştir."

+*Katılımcı-7=R-7: [E/59]* "Katılıyorum. Bu eser, din psikolojisinin saha ve metot yönüyle de bilimsel bakış açısıyla tanınmasını sağlayan ve sınırlarını belirleyen bir kitaptır."

+*Katılımcı-8=R-8: [E/55]* "Doğrudur. Zira bu eser, modern dönemde bu isimle basılan ilk eser olma şerefini taşımaktadır."

+*Katılımcı-9=R-9: [E/43]* "Akademik olarak evet doğru. Fakat aktüel olarak değil."

+*Katılımcı-10=R-10: [E/49]* "Ben de bu düşünceye katılıyorum."

+*Katılımcı-11=R-11: [E/45]* “Bilindiği gibi ülkemizde “ruhiyat” olarak adlandırılan psikoloji dersi, okullarda Meşrutiyet dönemindeki eğitim programlarında yer almaya başlamıştır. Daha öncesinde Hoca Tahsin’in devlet tarafından psikoloji eğitimi alması için yurtdışına gönderildiği bilinmektedir. İlk psikoloji kitabı olarak da 1878’de Yusuf Kemâl tarafından yazılan “İlm-i ruhiyat” kabul edilmektedir. Bu bağlamda ülkemizde psikolojinin uzunca bir geçmişi vardır. Böyle sınırlandırıcı bir bakış, Ord. Prof. Dr. Mustafa Şekip Tunç, M. Ali Aynî, Mümtaz Turhan, Hilmi Ziya Ülken ve Nurettin Topçu gibi bilim adamlarının, Bedi Ziya Egemen öncesinde din psikolojisiyle ilişkili yaptıkları çalışmaları görmezden gelmek olur. Dolayısıyla bu görüşe katılmam mümkün değildir.”

[Soru] = 7. *Sizce göre Bedi Ziya Egemen’in 1952 yılında basılan ‘Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme’ isimli eserinin içerik olarak Türk din psikolojisi tarihindeki yeri ve önemi nedir?*

+*Katılımcı-1=R-1: [E/56]* “Din psikolojisinin tarihi, metodolojisi, içeriği vb. tanıtımını bilimsel bir çerçevede aktarması ve özellikle Freud üzerinden psikanalizi değerlendirerek eleştirmesi, ayrıca ülkemizde yazılan ilk din psikolojisi eseri olması gibi özellikleri onu önemli ve öncü kılmaktadır.”

+*Katılımcı-2=R-2: [K/51]* “Din psikolojisinin çok genç bir bilim dalı olması hepimizin bildiği bir konudur. Egemen’in din psikolojisine ilişkin bu eseri hazırladığı dönemde, dünyadaki bu alanla ilgili bilimsel gelişmeler de oldukça sınırlıydı. Din psikolojisinin çalışma alanı, metodu ne olmalıdır? sorusunun cevabının arandığı bir dönemde, bu probleme çözüm arayan bir çalışma olduğundan Egemen’in bu eseri, Türk din psikolojisi tarihi açısından önem taşımaktadır.”

+*Katılımcı-3=R-3: [E/76]* “...Adına bakılırsa muhteşem bir eser gibi ancak içeriğine bakılırsa bir lisans tezi gibidir. Alan tarihinde bir ilk olmasına bakılırsa takdir edilecek örnek bir çalışmadır, diyebiliriz...”

+*Katılımcı-4=R-4: [E/70]* “Kitabın içeriğinde fazla bir bilgi yok. Zaten yarısı psikanaliz ekolünün kısa bir eleştirel değerlendirmesini de içeren daha çok alanı tanıtmaya yönünde bir deneme girişimi, denebilir. Ancak, din psikolojisi bilimini kendi dini ve kültürel özelliklerimizi ve kaynaklarımızı dikkate alarak geliştirmenin, “İslam din psikolojisi” oluşturmanın önemi ve zorunluluğu üzerine bazı fikir ve önerileri dikkat çekicidir.”

+*Katılımcı-5=R-5: [E/45]* “Ülkemizde din psikolojisi alanında ilk yapılan çalışmalar, alana dair teorik bir temel oluşturabilmek amacıyla genellikle kuramsal ve yöntemsel konular üzerine yazılmıştır. Bedi Ziya Egemen’in ‘Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme’ isimli bu

eseri de, yazıldığı dönemde ülkemizde yeni temelleri atılan din psikolojisi alanının kuramsal ve yöntemsel temellerini ele almasından dolayı alanımızın önemli eserlerinden biridir.”

+*Katılımcı-6=R-6: [E/40]* “Egemen’in bu eseri hacim olarak küçük, fakat içerik açısından başlangıç eseri için yeterli bir yapıttır. Din psikolojisinin konusunu belirtmesi, Freud ve Jung’dan bahsetmesi ve yurt dışında yapılan çalışmaların takip edilmesi gerektiğine olan vurgusuyla bu eser, Türk din psikolojisi için nitelikli bir başlangıç eseridir. Ayrıca daha sonra yazılan din psikolojisi kitaplarına da kavramsal çerçeve olması açısından rehberlik etmiştir.”

+*Katılımcı-7=R-7: [E/59]* “Din psikolojisi üzerine genel bilgiler açısından atıf yapılan kitabıdır.”

+*Katılımcı-8=R-8: [E/55]* “Din psikolojisinin ilahiyat fakültelerinde akademik olarak yer alması, bu eserin basılmasıyla başlamıştır. Bu anlamda önemli bir başlangıçtır.”

+*Katılımcı-9=R-9: [E/43]* “Alana akademik bir çerçeve çizme noktasında alan tarihinde çok önemli bir rol oynamıştır.”

+*Katılımcı-10=R-10: [E/49]* “Bu eser, o dönemde henüz din psikolojisi çalışmalarının başlamadığı ülkemizde din psikolojisi sahasında yayınlanan ve bir bilim dalının temelini oluşturan metodolojisi üzerine kaleme alınan bir eser olması sebebiyle önemlidir. Bu eser, daha sonra yazılan çeşitli din psikolojisi ders kitaplarındaki din psikolojisinin sahası ve çalışma alanları gibi bölüm başlıklarına da kaynaklık etmiştir.”

+*Katılımcı-11=R-11: [E/45]* “Her ne kadar “din psikolojisi” ifadesinin mimarı Mustafa Şekip Tunç olsa da ‘Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme’ isimli bu eser, ülkemizde “Din psikolojisi” başlığını taşıyan ilk alan kitabıdır. Bu kitabı önemli kılan ise ilk kez din psikolojisinin konuları, yöntemleri, kaynakları vb. konuların bir kitapta sistemli bir şekilde yer almış olmasıdır.”

[Soru] = 8. *Türk din psikolojisi literatüründe Bedi Ziya Egemen’in 1952 yılında basılan ‘Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme’ isimli eserinin dışında bildiğiniz direkt din psikolojisi bilim dalına ilişkin başka çalışmaları var mıdır? Varsa nelerdir?*

+*Katılımcı-1=R-1: [E/56]* “Bildiğim bir çalışması yoktur.”

+*Katılımcı-2=R-2: [K/51]* “Egemen’in “Ölüm üzerine” adlı Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisinde yayınlanan makalesi de, din psikolojisiyle ilişkili önemli bir çalışmadır.”

+Katılımcı-3=R-3: [E/76] “Bilmiyorum...”

+Katılımcı-4=R-4: [E/70] “Benim bildiğim yok.”

+Katılımcı-5=R-5: [E/45] “Doğrudan din psikolojisi alanıyla ilgili olmamakla birlikte alana yakın olan ‘Ahlak terbiyesi, mahiyeti ve okullarda geliştirilmesi; Psikolojinin saha, vazife ve sınırları üzerine tenkidi bir araştırma; Ölüm üzerine’ isimli makaleleri bulunmaktadır.”

+Katılımcı-6=R-6: [E/40] “Bildiğim kadarıyla “Psikolojinin saha, vazife ve sınırları üzerine tenkidi bir araştırma” isimli bir makale çalışması daha bulunmaktadır.”

+Katılımcı-7=R-7: [E/59] “Bilmiyorum.”

+Katılımcı-8=R-8: [E/55] “Bedi Ziya Egemen’in ‘Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme’ adlı eserinin dışında alanla doğrudan ilgili başkaca bir çalışmasını bilmiyorum. Ancak pedagojik çalışmalarında dolaylı olarak alana göndermeler mevcuttur.”

+Katılımcı-9=R-9: [E/43] “Egemen’in başka çalışmalarını bilmiyorum. Ancak bundan önce yazılmış ya da tercüme edilmiş kitaplar var. Örneğin; Wundt’un eseri 1934 yılında Ziya Dalat tarafından tercüme edilmiştir.”

+Katılımcı-10=R-10: [E/49] “Egemen’in ‘Ölüm psikolojisi’ üzerine bir makale çalışması olduğunu da hatırlıyorum.”

+Katılımcı-11=R-11: [E/45] “Egemen’in ‘Psikolojinin saha, vazife ve sınırları üzerine tenkidi bir araştırma’ isimli bir makale çalışması daha vardır.”

[Soru] = 9. *Bedi Ziya Egemen’in 1952 yılında basılan ‘Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme’ isimli eserinin sonraki dönemlerde Türk din psikolojisi çalışmalarının içeriğini etkilediğini düşünüyor musunuz? Şayet etkilediğini düşünüyorsanız Türk din psikolojisi çalışmalarına ‘ekolleşme’ düzeyinde bir etki yapmış mıdır? Niçin? Evet ise temsilcileri kimlerdir?*

+Katılımcı-1=R-1: [E/56] “Kendisinden sonra gelenlere öncü kaynak olması açısından din psikolojisi eseri, alanda yazılmış eserlere hem örnek olmuş hem de etkisini hissettirmiştir. Ancak bununla birlikte Alman odaklı bir ekolleşmeden bahsetmek mümkün değildir.”

+Katılımcı-2=R-2: [K/51] “Kaynak eser olduğu için tabii ki alana katkısı olmuştur. Ekolleşme diyebilmek için Egemen’in çizgisini izleyen bir gruptan söz etmek gerekir ki bildiğim kadarıyla Türkiye’de böyle bir grup bulunmamaktadır. Egemen’in etkisinin Neda Armaner ve onun

Erdoğan Fırat, Hüseyin Peker, Recep Yaparel gibi öğrencileri aracılığıyla sürmüş olabileceği söylenebilir.”

+*Katılımcı-3=R-3: [E/76]* “...Bedi Ziya Egemen’in bu çalışmasını kendisi açısından ve bir ilk olması sebebiyle beğenir ve takdir ederim. Ancak çalışmamda onu bütün yönüyle örnek almam. Saha ve metot yönünden kısmen örnek alsam da kaynak yönünden örnek almam. Ama Türk din psikolojisi çalışmalarında, birçok psikoloğun onu örnek aldığını düşünüyorum. Örnek olma yönünden etkilediği kadar ekolleşme olarak fazla etkinliği olmamıştır. Bence o, bir ekolü temsil etmeden daha çok Batı metoduna göre fakat bağımsız olarak Doğu yani İslami kaynaklı bir din psikolojisi oluşmasını da temenni etmiştir. Ben bu konuda onunla hem fikirim. Bizim alandakilerin çoğu, bütünüyle onu örnek aldılar. Egemen, psikanaliz ekolün tartışmasında Freud ve Jung üzerinden Jung’u haklı bularak Freud’u haksız görmüştür. Bedi Ziya Egemen, bağımsız bir İslami psikolojiden de bahseder. Bana göre çok isabetli bir görüşüdür...”

+*Katılımcı-4=R-4: [E/70]* “Ekolleşme düzeyindeki böyle bir etkiden söz edebilecek hiçbir belirti ve dokümana sahip değiliz. Ülkemizdeki din psikolojisi çalışmaları, hocanın düşündüğü ve öngördüğünden çok farklı düzeylerde gelişmiştir. Onun düşüncelerinden etkilenen ve onu izleyen herhangi bir kimseye rastlamadım.”

+*Katılımcı-5=R-5: [E/45]* “Alana dair ilk eseri ortaya koymasından ötürü alanın ülkemizde tanınması ve her ne kadar özgün olmasa da bilimsel yöntemlerle dinin incelenme konusu yapmasından dolayı alanın bilimsel paradigmasının oluşmasına katkı sağlamıştır. Bununla birlikte ülkemizde son zamanlarda kendi dini geleneğimize uygun özgün kuramsal çalışmalar ve modellerin de geliştiğini görmekteyiz.”

+*Katılımcı-6=R-6: [E/40]* “Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme’ isimli eseri, Türk din psikolojisi çalışmalarına yön veren araştırmalara kaynaklık eden bir konumda olmuştur. Günümüze kadar din psikolojisi adlı çalışmalar incelendiğinde, içerik açısından din psikolojisinin tanımı, amacı ve yöntemi şeklinde belirli başlıklarla ilerlediğini görüyoruz. Egemen’den aldıkları referansları genişleterek günümüz din psikolojisinin oluşmasına katkı sağlamışlardır. Yine din alanında önemli görüşler öne süren Freud ve Jung hakkında ve diğer psikoloji ekolleri hakkındaki görüşlerine ve uygulama alanlarına kitabında yer vermiştir. Günümüz din psikolojisi alan kitaplarına baktığımızda, aynı metot takip edilerek yeni ekoller eklenerek bu alan kitabı yazım düzeni süre gelmektedir. Bu konu benzerliği dikkate alındığında, din psikolojisinin ana konularının açıklanmasının belki bir ekolleşme düzeyinde olduğu söylenebilir.”

+*Katılımcı-7=R-7: [E/59]* “Genel anlamda etkili olduğunu düşünüyorum.”

+*Katılımcı-8=R-8: [E/55]* “Bedi Ziya Egemen’in “Din psikolojisi” adlı eseri, bir ders kitabı olarak sonraki din psikolojisi çalışmaları açısından çok önemli etkiler bırakmamıştır. Ayrıca ekolleşme düzeyinde bir etkide bulunmamıştır.”

+*Katılımcı-9=R-9: [E/43]* “Egemen’in bu kitabı, ekolleşme değil ama alan tarihindeki çalışmalara hedef belirlemiştir. Nitekim Armaner’in ‘Psikopatolojide dini belirtiler’ kitabının önsözüne bakıldığında bu etkileşim görülebilir.”

+*Katılımcı-10=R-10: [E/49]* “Mutlaka bu sahada yazılan bu çalışma, belli bir dönem din psikolojisi çalışmalarını etkilemiştir, etkilemelidir. Ancak, ilerleyen dönemlerde ülkemizde yurtdışında yapılan çalışmalara paralel çalışmalar yürütüldüğünden, bazı perspektif değişimleri yaşandığı söylenebilir. Bu nedenlerle bir ekolleşmenin olduğunu düşünmüyorum. Belki din psikolojisinin ülkemizde ilk gelişim dönemlerinde böyle ekolleşmeler yaşandıysa da, alan tarihine aktarılmadığı için bu konularda bilgim bulunmamaktadır.”

+*Katılımcı-11=R-11: [E/45]* “İlkler her zaman kendilerinden sonrakileri etkilemişlerdir. Bu anlamda da Bedi Ziya Egemen, öğrencileri kanalıyla Türk din psikolojisi çalışmalarının içeriğini etkilemiştir. Tamamen etkisi olmamıştır, demek temelsiz bir iddianın ötesine geçemez. Ancak ekolleşme tarzında bir etkide bulunduğu kanaatinde değilim. Zira sonraki süreçte din psikolojisi alanında yapılan çalışmalar, daha çok Batılı psikologların konularıyla paralellik arz etmiştir.”

[Soru] = 10. *Bedi Ziya Egemen’in 1952 yılında basılan ‘Din psikolojisi: Saba, kaynak ve metot üzerine bir deneme’ isimli eseriyle Türk din psikolojisi tarihinin geleceğini etkilediği düşünüldüğünde, size göre Egemen, adı geçen bu eserinde hangi konuları kapsamına almış olsaydı alan tarihindeki akademik çalışmalar daha farklı olabilirdi?*

+*Katılımcı-1=R-1: [E/56]* “Din psikolojisini kuruluş aşamasında yazdığı tanımlayıcı bu eserle Egemen, dönemin koşullarına uygun bir içerik hazırladığını düşünüyorum ve bu aşamada eserin o dönem koşullarına göre yeterli olduğuna inanıyorum.”

+*Katılımcı-2=R-2: [K/51]* “Din psikolojisi, psikolojinin alt dalı olduğundan onun metot ve yöntemlerini kullanır. Egemen’in tecrübi araştırmalarının olmaması, alan tarihi açısından bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.”

+*Katılımcı-3*=R-3: [E/76] “Egemen, çalışmalarında “Allah katında hak din İslâm’dır. Sadece hakkın ve hakikatin bilimi olur. Bâtıl bir şeyin ilmi olmaz. Bâtılın ilmi de bâtıl olur” deseydi alan tarihinde çok şey değişirdi. “Allah’ım faydasız ilimden sana sığınırım” hadisi de tam bunu ifade eder. Meselâ; sahtekâr evrimcilerin uyduruk sahte kafası fosilleri, binlerce yalanı ilim diye yutturmaya çalışmaları, gerçek bilim adamları tarafından silinip çöpe atıldı. İnsanoğlu ruhun içeriğini kavramadan psikoloji ilmini geliştirdi...”

+*Katılımcı-4*=R-4: [E/70] “Alan tarihinin geçmişinde önemli yer tuttuğu bir gerçek, ancak geleceğini etkileyip etkilemediği konusunda kesin bir düşünceye sahip değilim. Belki Ankara’da yetişen ve onun öğrencisi olan hocalar, bu konuda daha somut şeyler söyleyebilirler.”

+*Katılımcı-5*=R-5: [E/45] “Söz konusu esere sahip olmadığımından dolayı eserin kapsamı hakkında yorum yapamayacağım. Bununla birlikte konuyla ilgili olarak, ülkemizde alanın ilk kez tanınmasını sağlayan bu çalışmada, İslam kültür ve geleneğine dair psikolojik kuramsal değerlendirmeler yapılabilseydi, Müslüman dindarlığının daha iyi bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlayabilirdi, diye düşünüyorum.”

+*Katılımcı-6*=R-6: [E/40] “Din psikolojisinin diğer alanlarla olan disiplinler arası ilişkisine yer verilseydi din psikolojisindeki çalışmaların daha farklı olacağını düşünmekteyim. Çünkü insanı etkileyen aynı zamanda dinin de en çok etkilediği toplum ve sosyal inançlar, temelde insanın özelde ise din psikolojisinin temel konuları içinde yer almaktadır.”

+*Katılımcı-7*=R-7: [E/59] “Türkiye’de din psikolojisinin kültürel ve sosyo-politik düzlemdeki sorunları, geleceği ve gerekliliği gibi konuları ele alsaydı daha iyi olurdu sanırım.”

+*Katılımcı-8*=R-8: [E/55] “Bedi Ziya Egemen’in ‘Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme’ adlı eseri, o dönemde bir ihtiyaç sonucunda kaleme alınmıştır ve sadece belli bir ekolün, yani Alman ekolünün ağırlığı doğrultusunda alana katkıda bulunmuştur. Eserin bibliyografyası, bu görüşümü desteklemektedir. Ayrıca eserin içeriği de sınırlı sayıda konuyu ele almaktadır.”

+*Katılımcı-9*=R-9: [E/43] “Örneğin; psikolojik terimleri kullanırken daha özen gösterilseydi alan terminolojisi daha erken oturabilirdi.”

+*Katılımcı-10*=R-10: [E/49] “Bu çalışmayı yıllar önce okuduğumda sadece, din psikolojisinin metodolojik kısmına odaklandığımı söyleyebilirim. Bu yönüyle eleştirel bir bakış açısıyla bu eseri incelemedim. Yakın

zamanlarda da tekrar incelediğim çalışmalardan biri değil. Bu nedenlerle bu konuda yorum yapamayacağım.”

+*Katılımcı-11=R-11: [E/45]* “Özellikle pozitif psikoloji konularını öncelleyen bir yaklaşım sergilemiş olsaydı, alanla ilgili yapılan çalışmalar daha farklı olabilirdi.”

“*Araştırmacı*. Saygıdeğer hocam, röportajımıza katılma zahmetinde bulunduğunuz için şahsım ve tüm din psikoloğu meslektaşlarım adına size çok teşekkür eder, çalışma/emeklilik yaşamınızda sağlık ve mutluluklar dilerim.”

-alan dışı-(n=1) / - [röportaj soru sayısı=7]

(i) – *Özel ve akademik yaşamı:*

[Soru] = 1. *Sizin öğrencilik veya akademisyen olarak yetiştiğiniz dönemde Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde din psikolojisi profesörü olarak öğretim üyeliği yapan Bedi Ziya Egemen hakkında, yani onun kişiliği, akademik çalışma disiplini ve öğrenci yetiştirme stili gibi onu betimleyici konularda genel olarak neler söyleyebilirsiniz?*

+*Katılımcı-13=R-13: [Hadis ABD; E/88]* “Biz Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin ilk öğrencilerindeniz zannediyorum. Ben fakültenin açılışının 4. yılında girdim fakülteye. Yani ilk 4 yılın öğrencileri mezun olmuşlardı. Yani ben 5. yılın öğrencileriyle tanışmaya başlamıştım. Tabi ki o dönemde Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Türkiye’de tek ilahiyat fakültesiydi. Bildiğiniz üzere 1924 yılında çıkan bir kanunla İstanbul Darülfünun İlahiyat Fakültesi kurulmuş, fakat 1933 yılında yani benim doğduğum yıl, üniversite reformu yapılmış. Bu reform sonunda İstanbul İlahiyat Fakültesi kapatılmış. Ondan çok zaman sonra Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 1949-1950 yıllarında ancak açılabilmiştir. Bu yıllarda fakültenin ilk sınıfları açılmış, fakat gerekli dersleri verecek hocalar yok. Bu sebeple bulunabilen hocalarla ilgili dersler ancak açılabilmiştir. Hatta benim mensup olduğum hadis kürsüsü bile yokmuş fakülte ilk açıldığında. O zaman tefsir, hadis ve İslam hukuku kürsüleri de yokmuş. İlginç biçimde ‘Doğmatik İlimler Kürsüsü’ adında bir kürsü kurmuşlar ve bu kürsüye tayin edilmiş olan rahmetli hocam Tayyip Okiç sayesinde daha sonradan tefsir ve hadis kürsüleri kurulabilmiştir. Fakülte tarihinde ben de o kürsünün ikinci asistanıyım. İlk asistanı da fakültemizin ilk mezunlarından Talat Koçyiğit ağabeyimizdi. Ondan sonra ben hadis asistanı oldum. 1958 yılının sonunda fakülteye girdim. 4 yıl boyunca bu fakültede eğitim alan bir öğrenci olarak bazı hocalarımızı dışarıdan tanıyabildim. Çünkü bizler için onlarla yakın ilişki kurmak mümkün değildi.

Onların işleri güçleri vardı. Hep yoğunlardı. Yani fakültede derslerini verip çekip giderlerdi. Bu arada din psikolojisi dersine de girdik. Orada ders hocamızın Bedi Ziya Egemen olduğunu öğrendik. Orta boylu, serbest giyim tarzı olan ve kot pantolon giyen bir hoca olarak derslerde elleri cebinde falan sınıfta dolaşırdı. Derslerde bize kendisinin iman sahibi biri olduğunu söylerdi. Fakat biz Anadolu'dan gelmiş gençler olmamız sebebiyle zannediyorum kendisi açısından biraz cahil çocuklar olarak değerlendiriliyorduk. Ama her ne kadar daha Elif-Ba'yı fakültede öğrenmiş arkadaşlarımız olsa da, onların içinde benim gibi babalarının yanında okuyup gelmiş öğrenciler de vardı. Onları falan dikkate almaksızın Egemen hoca bazen hepimizi küçük gören tarza derslerde konuşmalar yapardı. Bir gün kendisine şeyde bulundum. Böyle öğrencinin terbiyesini aşacak biçimde bir şey söylemiş oldum yani. Hoca derslerde, kendisinin İslamiyet'i gayet iyi bildiğini ve Kur'an-ı Kerim'i okuduğunu falan söylerdi ki Kuran'ı cebinde taşırdı. Bize sınıfta siz bunları anlamazsınız, falan derdi. Siz nereden bileceksiniz? falan derdi (gülümsüyor). Ben de eskiden okumuş olduğum bir kelimeyi kendisine derste sordum. 'Hocam bu kadar iyi biliyorsanız, 'Samet' nedir diye sordum?' Allahü's-samed kelimesini yani. Egemen hoca, sınıfta 'Samet' kelimesinin manasını bilemediği için mahcup oldu. O anda onun mahcubiyeti yüzünden ben de üzüldüm. Keşke sormasaydım, dedim kendi kendime. Ama hocayla yıllarca fazla içli dışlı olamadık. Çünkü kendisi dersten sonra fakülteden hemen çıkıp giderdi. Anadolu kulübünde çok vakit geçirdiğini söylerdi. Onu tanıyan Y.K., o zaman İslam mezhepleri tarihinde asistandı. Bedi Ziya hoca, kitaplarla uğraşacak kimse değildir, yazar-çizer ama yazdıklarını da unuttur, derdi. Hoca, dönemin önemli Alman üniversitelerinde okumuş olduğu için gayet mükemmel bir Almanca bilen birisiydi. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinden İlahiyat Fakültesine gelmiş olan hocanın benim için en kıymetli hizmeti, bizim fakülteye Muhammed Tanci isimli bir hocamızı kazandırmış olmasıdır. Onu kazandırmış olması sebebiyle Bedi Ziya hocanın değeri artmıştır benim gözümde. Bu bilimsel çalışmalarının dışında siyasetle uğraştığı için ve siyaset adamlarıyla ilişkisi olduğu için 1960 askeri darbesinden sonra hocayı görevden aldılar. Yani üniversiteden de çıkardılar. Hoca 2 yıl sonra mahkemeye falan ancak geri dönebildi fakülteye. Görevden attıkları zaman başka delil yokmuş. Egemen hocanın o zaman asistanı Neda Armaner ablamız ki halen hayatta ve 101'inci yaşını kutluyoruz. Kulakları duymadığı için kendisiyle görüşemedim. Aslında kendisine ulaşip onu konuşturabilirseniz, Egemen hocayla ilgili asıl bilgiler ondadır. Hatta bir keresinde Neda abla, 'Egemen hoca üniversitedeki görevine son verildikten sonra başka bir geliri olmadığı için evinin önüne sebze sandıklarını ko-

arak patates soğan satın geçimini öyle sağladı' demişti. Bu tarihi anekdot, bir ilim adamı için acınacak ve hazin bir durumdur yani benim için. Allah rahmet eylesin fakültede dekanlık falan da yaptı uzun dönem. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesine emekleri çoktur.”

(ii) – *Türk din psikolojisi tarihindeki yeri ve önemi:*

[Soru] = 2. *Bedi Ziya Egemen, Türkiye’de ilk kez Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde din psikolojisi bilim dalında 06.04.1953 tarihinde din psikolojisi profesörlüğüne atanmıştır. Bedi Ziya Egemen’in Türk din psikolojisi alan tarihindeki yeri ve önemi nedir? Bu bağlamda ona Türkiye’nin ilk akademisyen din psikoloğu diyebilir miyiz? N için?*

+*Katılmı-13=R-13: [Hadis ABD; E/88]* “İlk sorunuzda da belirttiğim üzere Türkiye’de ilk İlahiyat Fakültesi İstanbul’da açılmış. Bu fakültenin kayıt defterini bir zamanlar tarih listesini yazabilmek için gidip bizzat İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde incelemiştim. Hatta hocaların maaşlarını bile tespit etmişim. Orada da sanki bu türden derslerin olduğunu hatırlıyorum. Fakat benim merak duyduğum alan din psikolojisi alanı olmadığı için Egemen hocamızın ilmi kudretini hakkıyla tespit edebilmek benim haddim değildir.”

[Soru] = 3. *Bedi Ziya Egemen’in bilimsel kitap, makale ve bildiri gibi akademik ürünlerinde en çok beğendiğiniz bir çalışması var mı? Varsa hangisidir?*

+*Katılmı-13=R-13: [Hadis ABD; E/88]* “Benim gibi öğrenciler, fakültede o dönemde dersler dışında başka şeylerle pek meşgul olmazdı. Mesela; fakültedeki felsefe derslerimize daha sonra Ordinaryüs Profesör Hilmi Ziya Ülken hoca geldi. Fakat bu hoca, fakülteye on beş günde bir gelir ve vereceği dersi eski usulle verip giderdi. Bu felsefe dersini biz, ancak yazıya geçirerek anlamaya çalışırdık. Hatta ben eski yazıyla hızlı yazardım. Zaman kaybı olmasın diye satırları önce eski yazıyla yazar sonra yeni yazıya dökerdim (gülümsüyor). Eski notlarım hala bendedir, saklarım. Fakat felsefe alanı beni doğrudan ilgilendirmediği için yazdıklarım kalıcı olmadı. Mesela; hatırlıyorum sık sık Dekart isimli bir filozof-tan bahsederdi ama bu Dekart kimdir? Görüşleri nedir? Kafamda hiçbir bilgisi yok şu anda. Benim hadis ve tefsir alanındaki çalışmalarım, o kadar zamanımı aldı ki felsefeye ve psikolojiye ayıracak zaman bulamadım ömrüm boyunca. Elbette bu büyük bir eksiklik ama takdir edersiniz ki her şeye yetişmek bizler için mümkün değildir. Hilmi Ziya Ülken hocayı anmışken bir hatıra değinmek istiyorum. Bedi Ziya Egemen hocamız, bize son imtihanı vermişti. Hilmi Ziya Ülken hoca, sınıfa geldi ve sözlü yaptı ancak beni beğenmedi. Fakat o beğenmediği halde ben başardım

ve sınıfımı geçtim. Kendileri 1960 yılındaki benim düğünümde de bulundular. Zaten bir yıl sonra da kendisi vefat etti. Ziya Egemen hocamız, ayrı bir hizmette de bulundu fakültede. Bizzat fakültede İslam Bilimleri Enstitüsü'nü kurdu ve orada dergiler çıkartmaya başladı. Zannediyorum 4-5 sayıdan sonra kendisi de vefat ettiği için bu dergide kapanmış oldu. Genç ilim adamlarımız, o dergileri gözden geçmişlerdir. Derginin başköşesinde Rıfkı Meriç hocanın da bir rubaisi vardır. O dergiler, halen ciltli şekilde benim kütüphanemde vardır. Kitaplarımı fakülteye başladığım zaman onları da bırakacağım inşallah.”

[Soru] = 4. *Bedi Ziya Egemen'in din psikolojisi alanında bildiğinizi öğrencileri kimlerdir?*

+*Katılımcı-13=R-13: [Hadis ABD; E/88]* “Onun fakültedeki ilk asistanı bizim de ablamız olan Neda Armaner hocamızdı. Egemen hocamızın daha sonra da asistanları oldu fakat sanıyorum şu anda vefat etmişlerdir. Benim bildiğim şu anda hayatta olan sadece Neda Armaner var...”

[Soru] = 5. *Sizce psikoloji biliminin teoloji eğitimindeki önemi nedir?*

+*Katılımcı-13=R-13: [Hadis ABD; E/88]* “...Evet, her din, dolayısıyla son din İslam dini de insanın ruhuna hitap eder. İnsanın ruhunu elde edemedikten sonra şekilci kalan İslami görüntünün hiçbir faydası yoktur. Aksine zararı da vardır. Bu, insanı istismara götüren bir davranıştır. Onun için ruhiyat ilmi demişlerdir eskiden psikoloji ilmine...”

[Soru] = 6. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Bedi Ziya Egemen'in ilahiyat öğrencilerine psikoloji eğitimi konusunda nasıl bir katkısı olmuştur? Yani Bedi Ziya Egemen'in psikolojiyle ilgilenmesi ve sunduğu katkılarının ilahiyat öğrencileri için oldukça önemli olduğunu söyleyebilir miyiz?*

+*Katılımcı-13=R-13: [Hadis ABD; E/88]* “Şüphesiz ki Egemen hocanın ilahiyat öğrencilerine psikoloji eğitimi konusunda çok büyük katkıları olmuştur. Hiç şüphem yok ki öyledir. Psikoloji olduğu gibi felsefede öyledir. Bir zamanlar felsefeden ve psikolojiden haberdar olmayan fakülte yöneticilerinin bu dersleri ilahiyat fakültelerinden kaldırdıklarına şahit olduk. Ne kadar acı bir durumdur bu. Türkiye’de böyle bir cehaleti yapan bu yöneticiler, kendilerinin en iyi Müslüman olduğunu zannettiler yıllarca. İşte bu yanlışlıkları ortadan kaldırabilmek için sizin gibi genç akademisyenler, bu psikoloji, sosyoloji gibi insan ve toplum bilimlerine sahip çıkması gerekir...”

[Soru] = 7. *Bedi Ziya Egemen ile ilgili duyduğunuz veya tanık olduğunuz, tarihsel bir anekdot var mıdır?*

+Katılımcı-13=R-13: [Hadis ABD; E/88] “Röportajınızın başında da dediğim gibi Egemen hocamız, ne yazık ki bize kendisiyle hoca-öğrenci ilişkisine dayalı yakın temas kurma imkânı vermedi, keşke verseydi. Bu sebeple de kendisiyle sohbet etme imkânım olmadı. Eğer hocamız, kendi arkadaşlarına ayırdığı zamanı biz öğrencilerine de ayırsaydı, bunu büyük bir sevinçle karşılardım ama öyle bir imkân olmadı. Bizim zamanımızda bir iki hocamız dışında büyük hocalarımızla özel sohbetlerde bulunamadım. Onların kendi görüşlerini dinleme imkânına kavuşamadım. Çünkü herhalde bizler, o dönemde Anadolu'dan gelmiş Elif-Ba'yı bilmeyen ve yeni öğrenmeye çalışan cahil çocuklardık, onların gözünde. Çünkü kendileri profesör olmuşlar, Avrupa'da veya Amerika'da okuyup gelmişler. Acaba bizlerle vakit geçirmeyi gereksiz mi gördüler, hala düşünüyorum bu konuyu... Son sözüm bu olsun size: Genç hocalarımız olarak sizler, öğrencilerinize asla böyle yapmayın. Zaten yapmazsınız. Öğrencilerinizle ilgilenin ve onların dersleriyle uğraşın. Bilmedikleri konuları size sorduklarında alçak gönüllü şekilde yorulmadan onlara anlatın...”

“*Araştırmacı*: Saygıdeğer hocam, uzmanlık alanınız farklı olsa da Bedi Ziya Egemen'i gören ve öğrencisi olan emekli bir akademisyen olarak röportajımıza katılma zahmetinde bulunduğunuz için şahsım ve tüm din psikoloğu meslektaşlarım adına size çok teşekkür eder, bu emeklilik yaşamınızda sağlık ve mutluluklar dilerim.”

S o n u ç

Din psikolojisi çalışmaları, Batı'yla karşılaştırıldığında Türkiye'de Batı'dan elli yıl sonra başlamıştır. Başlangıçta bu alanı tanıtmak için yazılan kitaplar, ya tamamen Batı'dan aktarılan konu ve tartışmalarla sınırlı olmuş ya da modern bir din bilimleri perspektifinden uzak biçimde klasik teoloji bilimlerinin yaklaşımlarını ön planda tutan bir görünüm sergilemiştir. Son yıllarda ise din psikolojisi alan tarihinin gelişimsel süreci, hem Batı hem de Türkiye açısından oldukça önemli değişiklikler göstermiştir. Post-modern düşüncenin etkisiyle kendi dışındaki dünyanın gerçeklerine de açılmaya başlayan Batılı bilim anlayışı, farklı din ve kültürleri tanıma ve bunlar üzerine yapılan araştırmalarla kendi görüşlerini değiştirme, geliştirme ve zenginleştirme arayışına girişmiştir. Türkiye'de ise din psikolojisi alan tarihinin başlangıcından bu yana çok sayıda genç araştırmacı din psikoloğu yetişmiştir. Bu alanda yapılan tezler ve yayınlardan hareketle, din psikolojisinin hem giderek popülerleştiği hem de yerel gerçeklerle daha fazla temas kurulup yerli bilgi üretimine hız verilmeye başlandığı söylenebilir (Hökelekli, 2010: 5).

Bilimler sınıflandırmasındaki klasik yaklaşım dikkate alındığında, ister sosyal bilimler olsun isterse fen bilimleri olsun bir uzmanlık alanı olarak insan üretimi her bir bilim dalı, ilgili saha ‘aktörleri/akademisyenler/araştırmacılar’ tarafından yapılmaktadır. Bu sebeple akademik bir ‘ürün/çıktı’ olarak yapılan bilimsel araştırmalar ve bunları içeren yayınların kalitesi, kuşkusuz ki alan aktörünün sahadaki alan uzmanlık kalitesiyle doğrudan ilişkili olgusal bir durumdur. Bu bağlamda din psikolojisi üzerine bilimsel üretimin yapıldığı üniversitelerde görevli tüm akademik personel ‘öğretim elemanı / academic staff’ olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla öğretim elemanı kavramı, “profesör, doçent, doktor öğretim üyesi, öğretim görevlisi, araştırma görevlisi, uzman, çevirmen” gibi akademik personeli kapsamaktadır. Türk üniversitelerindeki din psikolojisi ana bilim dallarında çalışan öğretim üyeleri ise yükseköğretim kurumlarında ‘profesör, doçent veya doktor öğretim üyesi’ unvanlarıyla din psikolojisi alanındaki bilimsel araştırmalarını yürütmektedirler (bkz. Karakütük, 2001: 11-12; ayrıca krş. Varış, 1973: 19-30).

Türkiye’deki psiko-pedagojik içerikli oluşturulan akademisyen biyografilerinde Egemen’in yer almaması ve dolayısıyla da yeni nesil akademisyen din psikologları tarafından tanınmıyor olması, onun Türk din psikolojisi tarihindeki yerini değerlendirmeyi güçleştirmektedir. Söz konusu bu durum da, genç din psikologlarının onun alan tarihindeki yerini ve önemini kavramalarını engellerken, alana ilişkin düşüncelerinden yararlanma olasılığını da azaltmaktadır (krş. Miser, 2017: 258; Seyhan, 2021: 530-561). Türk din psikolojisinin kurucu ismi olarak Bedi Ziya Egemen (1908-1967), Ankara Üniversitesi’ne bağlı çeşitli fakültelerde çeşitli unvanlarda öğretim üyesi olarak 28 yıl akademik çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmada, adı geçen din psikoloğunun akademik çalışmalarının yanı sıra kendisi üzerine alan içi ve dışı katılımcılarla (n=13) yapılan röportajlara da yer verilmiştir.

Bedi Ziya Egemen (1908-1967) üzerine yapılan biyografik içerikli bu araştırmada sonuç olarak;

(i)-*Akademik hayatı*: 1908 yılında Makedonya’da doğup, bilinmeyen bir tarihte ailesiyle birlikte İzmir’e göç eden Egemen, lisansüstü eğitimini Almanya’da pedagoji alanında yapmıştır. Yurt dışı dönüşünde Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü’nde ‘çevirmen’ olarak göreve başlayan Egemen’in akademik yaşamı, sırasıyla Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Yüksek Okulu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, İlahiyat Fakültesi ve Eğitim Fakültesi öğretim üyelikleriyle devam etmiştir. Son olarak aynı

üniversitenin Eğitim (Bilimleri) Fakültesinin kurucularından olan Egemen'in meslek yaşamı, adı geçen fakültede kadrolu öğretim üyeliği yaparken 1967 yılında kalp krizinden ölmesiyle sona ermiştir.

Türkiye'nin ilk eğitim fakültesinin açılmasında emeği olan 6 profesör içinde tek pedagoji profesörü olan Egemen, hem en uzun süre Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde görev yapmış olması, hem de din psikolojisi alanında öncü bir konumda bulunması nedeniyle daha çok Türk din psikolojisi literatüründe bilinen bir akademisyendir. Fakat lisansüstü eğitimini ve doçentlik çalışmasını pedagoji alanında yapmış olması sebebiyle bu alanda kitaplar da yazmıştır (Miser, 2017: 274).

Öte yandan, Egemen'in kişilik yapısına ilişkin bir makalesinde Pulur (06.07.1968), onun dört çocuğunun olduğunu, ama o bunlardan bahsetmeyip '...Benim iki çocuğum var, İlahiyat ile Eğitim Fakültesi' dediğini yazmıştır. Egemen'in birinci ölüm yıldönümünde Ankara'da yapılan anma toplantısına ilişkin olan bu yazısında Pulur, akademisyen arkadaşı Suut Kemal Yetkin'in şu anısını da aktarmıştır: "...Ben asıl Bedi Ziya'yı Avrupa'ya yaptığımız bir yol arkadaşlığında daha iyi tanıdım. Arabayla giderken, birden arabanın önüne bir köpek çıktı. Köpek çığnenip öldü. Bedi Ziya ise arabadan indi, köpeği bir kenara koydu ve başında yarım saat ağladı." (Miser, 2017: 259-262).

Özetle, Egemen'in akademik yaşamına ilişkin olarak; 25 yaşında Frankfurt Main Pedagoji Akademisinde yüksek lisans eğitimini bitirdiği; 29 yaşında Ludwig Üniversitesinde doktora eğitimini tamamlayarak 34 yaşında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde pedagoji bilim dalında 'doçent'; 45 yaşında ise Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde din psikolojisi bilim dalında 'profesör' unvanlarını aldığı; Ankara Üniversitesi Eğitim (Bilimleri) Fakültesinde öğretim üyesi olarak çalışırken 69 yaşında kalp krizi sonucunda öldüğü; dolayısıyla toplamda 28 yıl Ankara Üniversitesinde akademisyenlik yaptığı; Din psikolojisi dersini okutmak üzere ek ücretle görev yaptığı Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 1953 yılında profesör olduğu ve Eğitim (Bilimleri) Fakültesine geçiş yaptığı 1967 yılına kadar, yaklaşık 17 yıl Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde eğitim ve araştırma hizmetinin yanında iki dönem idarecilik de yaptığı saptanmıştır.

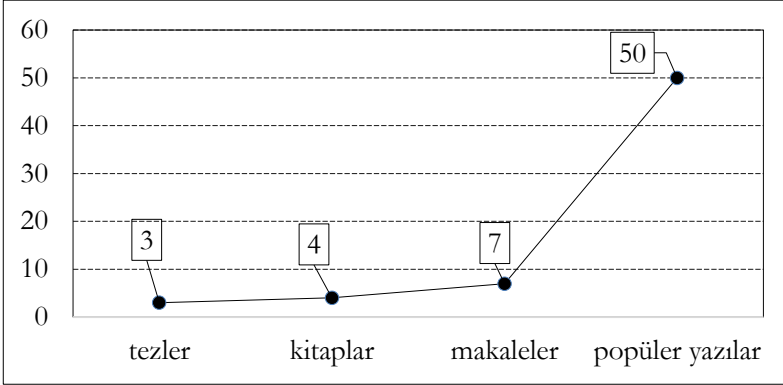
(ii)-*Özel ilgi alanlar*: (i) pedagoji, (ii) eğitim felsefesi, (iii) ahlak eğitimi, (iv) ahlak felsefesi, (v) psikoloji, (vi) din psikolojisi, (vii) İslam düşüncesi, (viii) ölüm psikolojisi' gibi özel ilgi alanlarının (n=8) olduğu;

(iii)-*Türk din psikolojisi tarihindeki bağlamsal konumu*: Türk din psikolojisinin kurulması ve tanınması sürecini kapsayan ilk dönem [1949-

1979] içerisinde, Türk üniversitelerinde yer alan din psikolojisi bilim dalının ilk kurucusu olarak değerlendirilebileceği;

(iv)-*Akademik çalışmaları / eserleri*: Egemen'in akademik çalışmalarına bakıldığında ise (a)-*tezleri*: (1932-1942) yüksek lisans ve doktora tezlerinin yanı sıra doçentlik tezine (n=3) sahip olduğu; (b)-*kitapları*: (1951-1952)-Pedagoji ve din psikolojisi alanında basılmış kitapları (n=4) olduğu; (c)-*makaleleri*: (1943-1963)-Ulusal akademik dergilerde özgün bilimsel makalelerinin (n=7) yayınlandığı; (d)-*popüler içerikli yazıları*: (1943-1963)-Tüm bunların yanı sıra çeşitli konularda basılmamış çok sayıda (n=50) popüler pedagoji, psikoloji ve teoloji içerikli yazılarının olduğu saptanmıştır (bkz. Grafik-1). Toplam olarak kendi yaşadığı döneminin akademik koşulları dikkate alındığında, azımsanmayacak düzeyde (n=64) bilimsel çalışmaları / eserleri bulunan Egemen'in akademik ürün çeşitliliğine göre bakıldığında ise en çok popüler içerikli yazılarının (n=50) olduğu, bunu da sırasıyla makalelerinin (n=7) ve kitaplarının (n=4) izlediği görülmüştür.

Grafik-1:
Egemen'in akademik ürünleri-(çalışmalar/eserler)

(v)- *Lisans ve lisansüstü dersleri*: Egemen'in öğretim üyeliği boyunca verdiği derslere bakıldığında da (a)- *lisans dersleri*: Lisans düzeyinde uzmanlık alanı başta olmak üzere ilgili yan alanları da kapsayan zorunlu (n=4) dersleri verdiği; (b)- (*lisansüstü*) - *yüksek lisans ve doktora dersleri*: Yapılan arşiv çalışmaları sonucunda lisansüstü düzeyde verdiği derslerin isim ve içeriklerine ulaşamadığı;

(vi)- *Yönettiği lisansüstü tezleri*: Son olarak, Egemen'in öğretim üyeliği boyunca yönettiği lisansüstü tezlere bakıldığında ise yine arşiv bilgisi yetersizliği sebebiyle sadece Türkiye'nin ilk din psikolojisi doktoralı öğretim üyesi olan Neda Armaner'in doktora tezini (n=1; 1963) yönettiği

saptanmıştır. Ayrıca Egemen'in öğretim üyeliği yaptığı dönemdeki yükseköğretim sisteminde yer alan lisansüstü eğitim programlarında, yüksek lisans programı olmadığı için hiçbir yüksek lisans tezi yönetmediği de görülmüştür.

Öte yandan bu makalede, Egemen'in Türk din psikolojisi tarihindeki yeri ve önemi üzerine (din psikolojisi) alan içi (n=12) ve alan dışı (n=1) şeklinde dikotomik bir ayırımla düzenlenen röportaj sorularına dayalı katılımcıların (n=13) kişisel düşüncelerini içeren röportaj kayıtlarına da yer verilmiştir. Bu kapsamda röportaj soruları ve cevapları, "(i) özel ve akademik yaşamı, (ii) Türk din psikolojisi tarihindeki yeri ve önemi" başlıklı alt temalara göre düzenlenmiştir. Bu araştırmada kullanılan röportaj sorularına [alan içi (n=10) ve alan dışı (n=7)] verilen cevaplar incelendiğinde, alana ilişkin katılımcı görüşlerine dayalı önemli nitel analizler yapıldığı tespit edilmiştir (röportaj soruları için bkz. Ek-2).

Katılımcı (n=13) görüşlerine ilişkin tematik biçimde yapılan içerik analizlerine göre Egemen'in;

(i) lisansüstü eğitimi pedagoji üzerine olduğu için temelde bir pedagoğ olsa da, ilk din psikolojisi profesörü olarak Türkiye'nin ilk akademisyen din psikoloğu olduğu;

(ii) Türkiye'de din psikolojisi bilim dalını ilk tanıtan bir alan kitabı yazdığı ve dolayısıyla alan tarihindeki ilk din psikolojisi çalışmasının, Bedi Ziya Egemen'in ilk baskısı 1952 yılında yapılan ve küçük bir hacme sahip olan 'Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme' isimli eseriyle başlatıldığı;

(iii) Türkiye'de din psikolojisi alanında ilk lisansüstü öğrenci yetiştiren akademisyen din psikoloğu olduğu;

(iv) din psikolojisi alanında hiç ampirik araştırma yapmadığı;

(v) pedagoji alanındaki lisansüstü eğitimini Almanya'da yapmasına rağmen kendi dinsel ve kültürel kimliğine bağlı kalarak akademik kimliğini oluşturduğu ve yaşamını sürdürdüğü;

(vi) akademik ürünlerinden en çok beğenilen ve başyapıtı olarak nitelendirilen eserin 'Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme' isimli kitabı olduğu;

(vii) din psikolojisi alanında bilinen ilk lisansüstü öğrencisinin Neda Armaner olduğu;

(viii) pedagoji bilim dalının yanı sıra din psikolojisi bilim dalıyla da akademik olarak ilgilenmesinin '(a) psikoloji ile pedagoji bilimlerinin yakınlığı; (b) dine olan kişisel ilgisi; (c) akademisyenlik yaptığı dönemdeki

ilahiyat fakültesinde alan uzmanı başka din psikoloğunun olmaması; (d) temelde psiko-pedagojik bir kavram olan ‘terbiye’nin teolojik ve psiko-lojik arka planlarının olduğunu fark etmesi’ gibi sebepleri olduğu;

(ix) ‘Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme’ isimli eserinin içerik olarak Türk din psikolojisi tarihindeki yeri ve öneminin ‘(a) ‘din psikolojisi’ ismiyle basılarak alanın konusu, metodolojisi ve sınırlarına ilişkin düzenli bilgiler vermesi; (b) psikanaliz yaklaşımı eleştirilmesi; (c) Türk din kültürü bağlamında yerel bir din psikolojisi yapılmasının önemine vurgu yapması; (d) ilahiyat fakültelerinde alanın bilim dalı olarak temsil edilmesi sürecini hızlandırması’ gibi faktörlere dayandığı;

(x) ‘Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme’ isimli eserinin alan tarihinin başlangıç aşamasında, özellikle alanın bilimsel paradigmasının oluşmasına yönelik önemli katkıları olduğu; sonraki dönemlerde ise Türk din psikolojisi çalışmalarının ve el kitaplarının tematik konu içeriğinin biçimlenmesini etkilediği; ancak alan tarihi kapsamında Türk din psikolojisi çalışmalarına ‘ekolleşme’ düzeyinde bir etki yapmadığı;

(xi) ‘Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme’ isimli eserinde ‘(a) din psikolojisinin kültürel ve sosyo-politik düzlemde sorunları gibi konular, kitap kapsamına alınmış olsaydı; (b) pozitif psikoloji konularını önceleyen bir yaklaşım sergilenmiş olsaydı; (c) psikolojik terimleri kullanırken daha özen gösterilebilseydi’ alan tarihindeki akademik çalışmaların daha farklı olabileceği saptanmıştır.

Din psikolojisi bilim dalında alan aktörü ilk akademisyen din psikoloğu olarak Bedi Ziya Egemen üzerine biyografik içerikli elde edilen verilerin yer aldığı bu makalede son olarak, Türk din psikolojisi alanında uzun yıllar akademik çalışmalar yapıp emekli olan akademisyen din psikologlarının hayatlarını ve bilimsel çalışmalarını konu edinen biyografik çalışmaların düzenli olarak yapılması önerilebilir. Alan tarihi açısından önemli olan bu türden biyografik çalışmalar geleneğinde, en anlamlı olanı ise üzerinde çalışılacak emekli akademisyen din psikoloğunun, kendi lisansüstü öğrencilerinden birisi tarafından yapılmasıdır.

Kaynaklar

Abay, K. C. (2020a). Türk din psikolojisi çalışmalarında ‘çocukluk dönemi dinsel gelişimi’ literatürü (1958-2020) üzerine bir araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 1, 181-218.

Abay, K. C. (2020b). Türk din psikolojisi çalışmalarında ‘ergenlik dönemi dinsel gelişimi’ literatürü (1963-2020) üzerine bir araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 2, 161-220.

Abay, K. C. (2021a). Türk din psikolojisi çalışmalarında ‘yetişkinlik dönemi dinsel gelişimi’ literatürü (1966-2021) üzerine bir araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 3, 91-113.

Abay, K. C. (2021b). Türk din psikolojisi çalışmalarında ‘yaşlılık dönemi dinsel gelişimi’ literatürü (1967-2021) üzerine bir araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 4, 45-67.

Alkan, E. (2010). Prof. Dr. Mustafa Tahralı: Biyografik ve bibliyografik bir değini. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 25, 9-19.

Argyle, M. (1999). Din psikolojisi alanındaki yeni gelişmeler. *Dini Araştırmalar*, 2 (4), 195-208.

Armaner, N. (1967). *İnanç ve hareket bütünlüğü bakımından din terbiyesi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Armaner, N. (1973). *Psikopatoloji’de dini belirtiler*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Armaner, N. (1980). *Din psikolojisine giriş-I*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

DTCFD. (1943). Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde ilmi çalışmalar. *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2 (1).

Durmuş, A. (2003). Türk din eğitiminde öncü bir isim: Beyza Bilgin. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (3), 145-167.

Egemen, B. Z. (1952). *Din psikolojisi: Saba, kaynak ve metot üzerine bir deneme*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Egemen, B. Z. (1967). *Personel özlük dosyaları*. Ankara Üniversitesi Rektörlüğü, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İlahiyat Fakültesi.

Fırat, E. (1977). *Üniversite öğrencilerinde Allah inancı ve din duygusu*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Güvercin, G. (2015). Biyografik araştırmalar ve biyografik anlatı görüşmesi. (içinde) *Nitel araştırma: Yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımlar*. (ss. 172-184). ed. F. N. Seggie & Y. Bayyurt. Ankara: Anı Yayıncılık.

Holm, N. G. (2001). *Din psikolojisine giriş*. (çev. A. Bahadır). İstanbul: İnsan Yayınları.

Hökekleli, H. (2010). *Din psikolojisine giriş*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

Kamer, T. & Alabaş, R. (2017). Ahlâk terbiyesi kongresi ve basına yansımaları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25 (2), 821-848.

Karakütük, K. (2001). *Öğretim üyesi ve bilim insanı yetiştirme: Lisansüstü öğretimin planlaması*. (2. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar-ilkeler-teknikler*. (31. baskı). Ankara: Nobel Yayınları.

Koç, M. (2005). Türkiye'deki ilahiyat fakültesi dergilerinde din psikolojisi ile ilgili yayınlanan makaleler (1953-2004) üzerine bibliyografik bir araştırma. *Bilimnâme Dergisi*, 8 (2), 107-132.

Koç, M. (2010). Türk din psikologları (1949-2010) üzerine biyografik bir araştırma—I. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33, 187-210.

Koç, M. (2011a). Türk din psikologları (1949-2010) üzerine biyografik bir araştırma—II. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35, 227-246.

Koç, M. (2011b). Türk din psikologları (1949-2010) üzerine biyografik bir araştırma—III. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 36, 265-285.

Koç, M. (2012). Psychology of religion in Turkey (1949–2012): An overview. *Archive for the Psychology of Religion (Special Issue: Psychology of Religion in Turkey)*, 34 (3), 327-340.

Koç, M. (2015). Türkiye'de din psikolojisi çalışmaları (1949–2013) üzerine genel bir bakış. *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 301-330.

Koç, M. (2018a). Türk din psikolojisinde öncü bir isim: Neda Armaner üzerine biyografik bir araştırma. *Bilimnâme Dergisi*, 36 (2), 213-259.

Koç, M. (2018b). Türk din psikolojisinde öncü bir isim: Hayati Hökelekli üzerine biyografik bir araştırma. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14, 65-126.

Koç, M. (2020). Türk din psikolojisinde akademisyen bir din psikoloğu: Abdülkadir Etöz üzerine biyografik bir araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 1, 13-74.

Koç, M. (2021). Türk din psikolojisinde akademisyen bir din psikoloğu: Habil Şentürk üzerine biyografik bir araştırma. *Türk Din Psikolojisi Dergisi*, 3, 161-221.

Millî Eğitim Bakanlığı. (1949). *Dördüncü Maarif Şurası (22-31 Ağustos 1949)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı. (1953). *Beşinci Maarif Şurası (5-14 Şubat 1953)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı. (1957). *Altıncı Maarif Şurası (18-23 Mart 1957)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Miser, R. (2016). *Türk pedagoji çınarı 50 yaşında: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi (1965-2015)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Miser, R. (2017). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi kurucularından Prof. Dr. Bedi Ziya Egemen. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 50 (2), 255-276.

Ok, Ü. (2006). Türkiye’de din psikolojisi: Neredeyiz ve nereye gidebiliriz? *İslami Araştırmalar Dergisi*, 19 (3), 441-456.

Özbaydar, B. (1970). *Din ve Tanrı inancının gelişmesi üzerine bir araştırma*. İstanbul: Baha Matbaası.

Peker, H. (1979). *Din değiştirmede psiko-sosyolojik etkenler*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Pulur, H. (1968). Olaylar ve insanlar. *Milliyet Gazetesi*, 06.07.1968 tarihli baskısı. (Erişim: Eylül, 2021).

Roberts, B. (2002). *Biographical research*. London: Open University Press.

Rosenthal, G. (2004). Biographical research. (içinde) *Qualitative Research Practice*. (ss. 48-65). ed. C. Seale ve ark. London: Sage

Seyhan, B. Y. (2021). 1949-1982 yılları arasında din psikolojisi alanında yazılan eserlerin doküman analizi nitel bir değerlendirme. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 7 (13), 530-561.

Topçuoğlu, H. (1968). Ankara Üniversitesinin bir “eğitim fakültesi” vardır. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 7-16.

Unesco Türkiye Milli Komisyonu. (2017). www.unesco.org.tr/dokumanlar. (Erişim: Mart, 2018).

Ülken, H. Z. (1952). Din psikolojisi: Bedi Ziya Egemen. *Sosyoloji Dergisi*, 2 (7), 150-151.

Varış, F. (1973). *Türkiye’de lisans-üstü eğitim: Sosyal bilimler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

Yavuz, K. (1987). *Psikanalizde ilk dinî gelişmelerin değeri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.

Yavuz, K. (1994). *Din psikolojisi* maddesi. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi-9. (ss. 341-345). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Ekler:

**Ek-1:
Fotoğrafi**

14.05.1954-22.08.1955 • 23.10.1959-02.06.1960
(Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığı dönemi)

**Ek-2:
Röportaj soruları**

* Röportaj – [Mülakat]

“*Araştırmacı*. Değerli hocam, [alan içi – (n=12)] Türkiye’de din psikolojisi araştırmaları yapan bir akademisyen din psikoloğu olarak, [alan dışı – (n=1)] Türkiye’de teoloji araştırmaları yapan bir akademisyen teolog olarak, eğer izin verirseniz sizinle Türk din psikoloji tarihinde önemli bir yeri olan Bedi Ziya Egemen’in (i) özel ve akademik yaşamı ile (ii) Türk din psikolojisi tarihindeki yeri ve önemi” şeklinde düzenlenmiş tema başlıklarında bir röportaj yapmak istiyorum.”

* alan içi –

(i) – *Özel ve akademik yaşamı:*

1. Bedi Ziya Egemen’in kişiliği, akademik çalışma disiplini ve öğrenci yetiştirme stili gibi onu betimleyici konularda, sizin din psikolojisi bilim dalında yetiştiğiniz dönemde üzerinizde emeği olan alan hocalarınızdan herhangi bir bilgi aldınız mı? Genel olarak Bedi Ziya Egemen hakkında neler söyleyebilirsiniz?

(ii) – *Türk din psikolojisi tarihindeki yeri ve önemi:*

2. Bedi Ziya Egemen, Türkiye’de ilk kez Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde din psikolojisi bilim dalında 06.04.1953 tarihinde din psikolojisi profesörlüğüne atanmıştır. Bedi Ziya Egemen’in Türk din psikolojisi alan tarihindeki yeri ve önemi nedir? Bu bağlamda ona Türkiye’nin ilk akademisyen din psikoloğu diyebilir miyiz? Niçin?

3. Bedi Ziya Egemen’in bilimsel kitap, makale ve bildiri gibi akademik ürünlerinde en çok beğendiğiniz ve başyapıtı diyebileceğiniz bir eseri/çalışması var mı? Varsa hangisidir?

4. Bedi Ziya Egemen’in din psikolojisi alanında bildiğiniz lisansüstü öğrencileri kimlerdir?

5. Bedi Ziya Egemen, sadece din psikolojisiyle ilgilenmemiştir. Akademik çalışmalarına bakıldığında Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesinde daha çok pedagoji üzerine çalışmalar yaptığı görülmektedir. Size göre Egemen’in pedagoji bilim dalının yanı sıra din psikolojisi bilim dalıyla da akademik olarak ilgilenme sebepleri nelerdir?

6. Türk din psikolojisi tarihi perspektifinden bakıldığında bazı din psikologları, Türkiye’deki ilk din psikolojisi çalışmasını Bedi Ziya Egemen’in ilk baskısı 1952 yılında yapılan ve küçük bir hacme sahip olan ‘Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme’ isimli eseriyle başlatırlar. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

7. Size göre Bedi Ziya Egemen’in 1952 yılında basılan ‘Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme’ isimli eserinin içerik olarak Türk din psikolojisi tarihindeki yeri ve önemi nedir?

8. Türk din psikolojisi literatüründe Bedi Ziya Egemen’in 1952 yılında basılan ‘Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme’ isimli eserinin dışında bildiğiniz direkt din psikolojisi bilim dalına ilişkin başka çalışmaları var mıdır? Varsa nelerdir?

9. Bedi Ziya Egemen’in 1952 yılında basılan ‘Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme’ isimli eserinin sonraki dönemlerde Türk din psikolojisi çalışmalarının içeriğini etkilediğini düşünüyor musunuz? Şayet etkilediğini düşünüyorsanız Türk din psikolojisi çalışmalarına ‘ekolleşme’ düzeyinde bir etki yapmış mıdır? Niçin? Evet ise temsilcileri kimlerdir?

10. Bedi Ziya Egemen’in 1952 yılında basılan ‘Din psikolojisi: Saha, kaynak ve metot üzerine bir deneme’ isimli eseriyle Türk din psikolojisi tarihinin geleceğini etkilediği düşünüldüğünde, size göre Egemen, adı geçen bu eserinde hangi konuları kapsamına almış olsaydı alan tarihindeki akademik çalışmalar daha farklı olabilirdi?

“*Araştırmacı*: Saygıdeğer hocam, röportajımıza katılma zahmetinde bulunduğunuz için şahsım ve tüm din psikoloğu meslektaşlarım adına size çok teşekkür eder, çalışma/emeklilik yaşamınızda sağlık ve mutluluklar dilerim.”

* alan dışı –

(i) – *Özel ve akademik yaşamı*:

1. Sizin öğrencilik veya akademisyen olarak yetiştiğiniz dönemde Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde din psikolojisi profesörü olarak öğretim üyeliği yapan Bedi Ziya Egemen hakkında, yani onun kişiliği, akademik çalışma disiplini ve öğrenci yetiştirme stili gibi onu betimleyici konularda genel olarak neler söyleyebilirsiniz?

(ii) – *Türk din psikolojisi tarihindeki yeri ve önemi*:

2. Bedi Ziya Egemen, Türkiye’de ilk kez Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde din psikolojisi bilim dalında 06.04.1953 tarihinde din psikolojisi profesörlüğüne atanmıştır. Bedi Ziya Egemen’in Türk din psikolojisi alan tarihindeki yeri ve önemi nedir? Bu bağlamda ona Türkiye’nin ilk akademisyen din psikoloğu diyebilir miyiz? Niçin?

3. Bedi Ziya Egemen’in bilimsel kitap, makale ve bildiri gibi akademik ürünlerinde en çok beğendiğiniz bir çalışması var mı? Varsa hangisidir?

4. Bedi Ziya Egemen’in din psikolojisi alanında bildiğiniz lisansüstü öğrencileri kimlerdir?

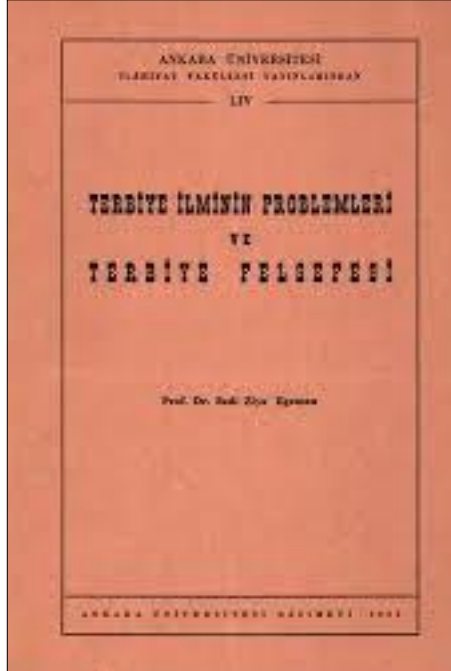
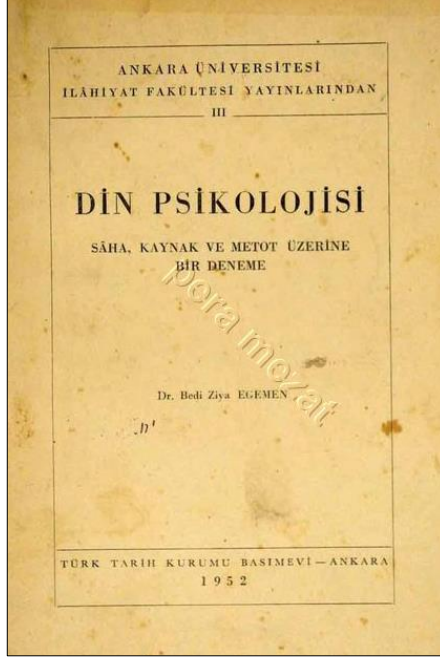
5. Sizce psikoloji biliminin teoloji eğitimindeki önemi nedir?

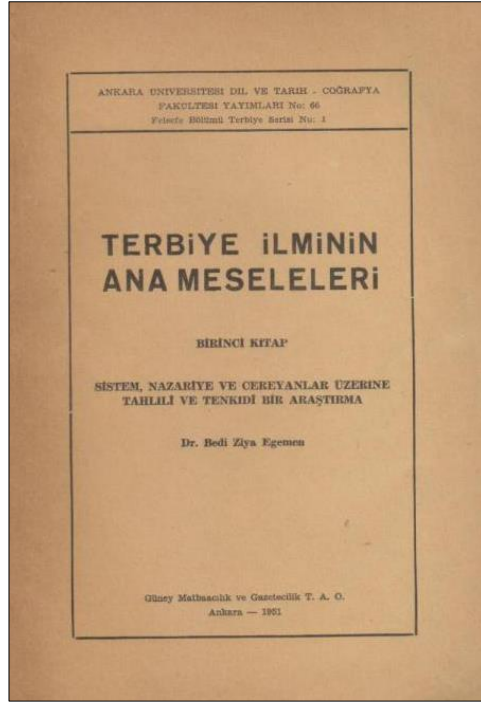
6. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Bedi Ziya Egemen’in ilahiyat öğrencilerine psikoloji eğitimi konusunda nasıl bir katkısı olmuştur? Yani Bedi Ziya Egemen’in psikolojiyle ilgilenmesi ve sunduğu katkılarının ilahiyat öğrencileri için oldukça önemli olduğunu söyleyebilir miyiz?

7. Bedi Ziya Egemen ile ilgili duyduğunuz veya tanık olduğumuz, tarihsel bir anekdot var mıdır?

“*Araştırmacı*: Saygıdeğer hocam, uzmanlık alanınız farklı olsa da Bedi Ziya Egemen’i gören ve öğrencisi olan emekli bir akademisyen olarak röportajımıza katılma zahmetinde bulunduğunuz için şahsım ve tüm din psikoloğu meslektaşlarım adına size çok teşekkür eder, bu emeklilik yaşamınızda sağlık ve mutluluklar dilerim.”

**Ek-3:
Kitapları**

Ek-4:
Makaleleri –(ilk sayfaları)

İkinci Maarif Şurası Münasebetiyle :

AHLAK TERBİYESİ, MAHİYETİ VE OKULLARDA
GELİŞTİRİLMESİ

Genel terbiye işindeki gerçek mevkii gösterilmeyen bir ahlak terbiyesi, bir cemiyet içindeki ağır fonksiyonunu başarmaktan çok uzaktır. Bu yöndendir ki, konumuzun sistemli bir izahına girişmeden önce, onun kendisine çözülmaz bağlarla bağlandığı genel terbiye anlamını ilim yönünden belirtmek ve ahlak terbiyesinin ondaki payını tesbit etmek zorundayız.

Tesirlerini bugün bile sezmekte olduğumuz entellektualist zihniyetten mülahem olan pedagojik sistemler, terbiye mefhumunu hem en istisnasız olarak çok dar çerçeveye sıkıştırmışlar ve bu yüzden gerçek âlemdeki şumulü mânasından uzak bırakmışlardır. Terbiyeyi ekseriya bir mürebbi ile çocuk arasındaki şuurlu ve plânlı münasebetlere inhisar ettiren bu sistemler, en bariz vâsına ve zirvesine Herbart pedagojisinde erişmiş bulunuyor.

Herbart'a göre terbiye, esas itibariyle *tedris* dir. Onun ifadesiyle, «terbiye etmek, insanları tasavvurlarla beslemeye çalışmaktır.» Halbuki biz, bilhassa son yirmi yıl içinde Ernst Kriek'le ciddi bir inkişafa ulaşan yeni bir terbiye ilmi cereyanlarıyla müşterek olarak daha geniş ve esaslı bir tarife varıyoruz. Bizim için terbiye, sadece muayyen bir müessese içinde veya tedris çerçevesinde cereyan eden bir hâdise değil, her şeyden önce, insan hayatının *her zaman ve her yerde vukua gelen ezeli bir fonksiyonudur*. Hangi sebep ve maksattan doğarsa doğsun, insandan insana olan her bir tesir, bu tesire mâruz kâllan insanda bir tahavvül, bir teşekkül ve inkişafa sebeb olduğu müddetçe, terbiye mefhumunun şumul sahası içindedir. Şu halde terbiye, insanlarda bir tahavvül meydana getirdiği müddetçe, şuurlu şuarsuz, iradi, gayriiradi, plânlı plânsız bütün tesir ve nüfuzları ihtiva ediyor.

İnsandan insana olan tesirler zâhiren karışık, tesadüfi, ekseriya birbirinin zıddı ve birbirine grift olmuş gibi görünürler. Fakat hakikatte bütün bu tesirler, onlara şekil ve muhteva veren ve onları dağınık (Kaotik) vaziyetten kurtaran bir kanuna, bir nizama tâbidirler. Birbirlerine tesir yapan insanlar, yüksek bir birliğin, daha doğrusu mensup oldukları cemiyet ve milletin uzuvlarıdır. Cemiyetin formları, onların bütün düşünce ve hareketlerinde, varlık ve oluşlarında mevcuttur. Bu yöndendir ki, cemiyet âzalarının birbirleri üzerindeki tesirleri, onların mensup oldukları cemiyetin form ve kanunlarına intibak etmiş, uymuş vaziyette-

PSİKOLOJİNİN SAHA, VAZİFE VE SINIRLARI ÜZERİNE TENKİDİ BİR ARAŞTIRMA

Dr. BEDİ ZİYA EGEMEN

İlimlerin XIX uncu asırda eriştikleri tekâmülü, tarihin henüz hiçbir devresi kaydetmemiştir. Bu asırın ilim sahasında gösterdiği üstünlük, devamlı, düzenli ve teknik çalışma ve araştırmaların vardıkları neticelerin metodik esaslara göre işlenmiş olmasındadır. Fakat bu üstünlük, her şeyden önce tabiat ilimlerinin sağladığı başarıların bir eseridir. Tabiat ilimleriyle bu ilimlerin teknik sahasında yapılan keşif, icat ve ihtiralar o kadar büyük olmuştur ki, tabiat ilimlerinin kavram ve metodları yavaş yavaş bütün diğer ilimlere sirayete ve hattâ manevi ilimler sahasını da istilâya başlamıştır. Haksız denecek kadar aşırı müdahalelere yol açan bu geniş hareketin mukabelesiz ve tepkisiz kaldığı söylenemez. Fakat tabiat ilimlerinin ve metodlarının açıklığı, emniyeti, gözle görülür, elle tutulur neticeleri karşısında münferit gayretlerden doğan mukabele ve diretmelerin ne hükmü olabilirdi? Netekim asrın ikinci yarısına raslayan devrede artık spkülasyona dayanan düşünüş tarzlarının, metafiziğe istinad eden nazariyelerin itibarı kalmamış gibidir. Bütün hakikatların ve "gerçek," ilmi değerlerinin yalnızca tecrübelerin metodik işlenmesinde arandığı bir devirde, aksi görüş ve temayüllere tarafdar aramak esasen beyhude bir cehidden ibarettir. Arkeolojik eserlerin, mabetlerin, sanat şahaserlerinin bile jeometrik ve matematik mukayeselerle esprilerini yakalamağa ve izaha çalıştığı bir devirde, değerlerle uğraşan ilimlerin mahkûm vaziyete düşmemesine imkân görülebilir miydi?

İşte bir kaç misalle espi ve karakteristigini yakalamağa çalıştığımız bu asır, psikolojinin de bir ilim olmaya çalıştığı bir devredir. Şüphesiz ki örnek ancak asrın ideal ilmi sayılan tabiat ilimleri misalinden alınabilirdi. Esasında tabiat ilmi değil, bir ruh ilmi olmak iddiasında olan bir sahanın bu örneğe uymasının doğuracağı neticeleri tahmin etmek pek de güç olmasa gerek. Fakat zahmete ne hacet, misaller ortadadır: "tedâi psikolojisi," "duyu psikolojisi," "psiko-fizik," hep bu asrın meyvalarıdır. Ruh hâdiselerini tabiat ilimlerinin unsur kavramına benzeterek parçalayan bu cereyanların teker teker tenkidine geçecek değiliz. Esasen XIX uncu yüzyılın psikolojik temayüllerinin zararlı olduğu düşüncesini paylaşmıyoruz. Aksi halde asrımız ceryanları nasıl doğabilirdi? Ruhu bir kimya terkibi gibi parçalayan, unsurlarına irca eden, lüzumu halinde yine bir birine ekleyip inşa eden bir XIX uncu asır psikolojisi olmasaydı,

Ö L Ü M Ü Z E R İ N E

Prof. Dr. Bedi Ziya EGEMEN

*Duysak da duymasak da, görsek de görmesek de,
O bizim karşımızda, yanımızda, bacamızda ve kapımızda..
Hayır, elimizde, kanımızda ve alnı yazımızda.
Bir kez varlığı olan her canlı onda eriyecek,
Başlayan her hayat onda bitecek, sönecek.
Yer yüzüne, işine ve ocağına bir daha dönmiyecek..
İstese de istemese de, öleye gidecek ve gelmiyecek.*

Ölüm diye adlandırdığımız kaçınılmaz akibet, bütün bir insanlık tarihi içerisinde, derece derece her topluluğun üzerine eğilip düşündüğü, çözümlü güç bir mesele olmuştur. Değil eserleri günümüze kadar süre gelmiş, düşünce sistemleri kurmuş eski ve büyük medeniyetlerde, iptidâiliklerini hâlâ muhafaza etmekte olan çok eski topluluk kalıntılarında bile, insanlar ölüm bilmecesini çözmeğe yeltenmişler, hiç değilse güçleri yeterince mânalandırmağa uğraşmışlardır. İster ancak bir kaç mütecessis ilim adamından başka medeniyetin henüz ayak basmadığı Güney Amerikanın belirli orman, dağ ve vâdilerinde yaşayan kızıl derili gurupları, ister Afrika çöllerinin medeniyete sırt çevirmiş vahşi ve yamyamları, ister Avustralya ile çevresindeki bazı adaların hâlâ taş devirlerini yaşayan yerlileri, bütün bu topluluklar, kavimler birbirlerinden uzak, birbirlerinden habersiz de olsalar, gelenek ve göreneklerinde, ibâdet ve âyinlerinde, masal ve efsanelerinde ölüme dâima birer mâna ve muhteva vermişler ve onu değerlendirmişlerdir.

Daha bir gün, bir saat önce konuşan, kıpırdıyan, bir ananın, bir babanın, bir kardeşin, bir evlâdın, bir sevgilinin bir an içinde susması, bir daha seslenmemesi, göçmesi ve dönmemesi onları üzmüş ve uzun uzun düşündürmüştür. El ayaktan olan, sestem nefesten kesilen, kaskatı, soğuk bir külçe hâline gelen cesetlerin etrafında toplamalar, ateş yakmalar, avazlar, ağlaşmalar, rakslar, kendinden geçmeler ve nihayet bu âlere ayak basıp göçmenin hatırası mezar ve mezarlıklar, bütün bunlar ölümün kalanlar için her devirde bir duyuş ve düşünüş konusu olduğunun şaşmaz delilleri. Ayrılık, gerilik, ya da ilerilik sadece ifadelerin zaman ve mekân farklarından ötürü. Yoksa insan olup da onu duymamak, görüp de üzülmemek, üzerinde kafa yormamak mümkün mü?

Ölüm üzerine tek bir müşâhedemiz de olmasaydı, demek isterim ki, tek bir ölüm vakasıyla bile karşılaşmamış olsaydık, bu sonucu biz yine de kendiliğimizden bulacaktık: güdülerimizle, sezilerimizle. soluyan bir nefesin, ağırlaşan bir dilin, günden güne kuvvetten kudretten kesilen bir beden, gevşeyen bir hafızanın, güçleri silinmeye başlayan bir zihnin önüne geçilmez bir sona yaklaştığını sezmemesi kabil mi? Nihayet son nefesi teslim etmemek için bedenle ruhun son birlik çabasında da ölüm şuuru vardır.

Ölüm esasında canlı her varlık için tabii bir hâdise ve mutlak bir sona eriş, eriyiştir. Halbuki eski Hint ve Yunan felsefelerinde ve onlardan bu yana, gizli mânalara büründürülmüş sır dolu mistik bir problem hâline getirilmiş ve metafizik spekülasyonlara boğdurulmuştur. Ne klâsik Yunan Düşüncesinde [Epikür, Sokrat, Eflatun] ve Roma tefekkürlerinde [Çicero, Seneca]

